

TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIE.

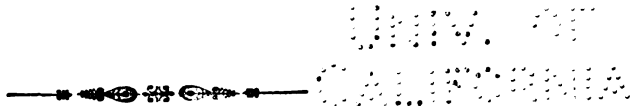
17de Jaargang.

AFL. 7—12.

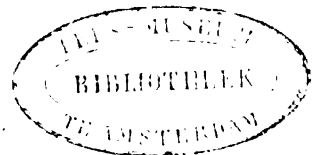
TWEEDE DEEL.

UITGEGEVEN DOOR

D^r. W. R. VAN HOËVELL.

ZALT-BOMMEL,
JOH. NOMAN en ZOON.
1855.

Het eiland Flores.

De kennis van den Indischen Archipel heeft in de laatste jaren verbaazende vorderingen gemaakt; inzonderheid heeft de toenemende openbaarheid der koloniale aangelegenheden sedert 1848 over veel wat duister en verborgen was, een helder licht doen opgaan. Maar zoo reeds veel is gedaan, meer nog is te doen overgebleven. Ik wil thans slechts op eene groote gaping in onze kennis wijzen. Van de zoogenaamde kleine Sunda-eilanden zijn Bali en Timor, het westelijkste en oostelijkste, de eenige die tamelijk wel bekend kunnen heeten; maar wat weten wij nog van den langen keten van grootere en kleinere eilanden die beiden aaneenschakelt? „Men vindt ze,” zegt te regt de heer BRUMUND, „op de kaarten juist omtrokken met „hunne baaijen, bogten, kapen, straten; men geeft zelfs, nevens hunne op- „pervlakte in vierkante mijlen, ook het getal van hunne bewoners op; maar „moesten zij op de kaarten niet meer zijn dan witte plekken van nog onbekende streken, die eilanden in het midden onzer bezittingen gelegen, waar- „langs gedurende meer dan twee eeuwen reeds onze koopvaarders en oor- „logschepen stevenden?”

Intusschen heeft ook ten aanzien van deze eilanden de onverschilligheid voor belangstelling plaats gemaakt; en moge onze kennis nog zeer onvolledig zijn, er is toch ten aanzien der meeste een begin, ik durf zeggen een goed begin gemaakt, om ze te leeren kennen. De heer ZOLLINGER plaatste een verslag van zijne onderzoekingen op Lombok in den 9den jaargang van dit Tijdschrift (D. II), een ander, nog uitvoeriger, over zijne reizen en bevindingen op Sumbawa in het XXIIIste deel der werken van het *Bataviasche Genootschap*; de te vroeg gestorven resident van Timor, baron VAN LIJNDEN, gaf een verslag over Solor, Allor, Rotti, Savoe en omliggende eilanden, in het tweede deel van het *Natuurk. Tijdschr. v. N. I.* geplaatst, 't welk, gevoegd bij het verhaal der reizen en onderzoekingen van den heer SAL. MÜLLER in deze eilanden, in de *Verhandelingen over de Nat. Geschied. d. Ned. Overz. bezitt. afd. Land- en Volkenkunde*, en de *Schetsen der zeden en gewoonten van Rotti*, door den heer HEYMERING aan den vijfden en zesden jaargang van dit Tijdschrift geleverd, goede bouwstoffen voor eene beschrijving der groepen van kleinere eilanden in de nabijheid van Timor geeft. Het eiland Sumba of Sandelhout-eiland, vroeger kortelijk beschreven in de *Oosterling*, naar aantekeningen van den heer BATTISS, en in den jaargang 1853 van dit Tijdschrift, naar de rapporten van de heeren SLUYTER en VAN MALDEGHEM, was in het Mei-nommer des loopenden jaars van deze zelfde verzameling het onderwerp eener breede be-

schrijving en beschouwing. Zijn dus voor de kennis van de meeste dezer eilanden althans grondslagen gelegd, zonderling is het dat aan het grootste van allen dat voorregt nog niet mogt te beurt vallen. „Wat weten wij, nog van Flores, zijne kusten, binnenlanden en bewoners?” deze vraag van den heer BRUMUND behoudt nog al hare beschamende kracht. Mij althans is nimmer iets van eene wetenschappelijke zending naar Flores, van een opzettelijk onderzoek naar zijne natuurlijke en politieke gesteldheid ter ooren gekomen, niet bekend dat immer eene poging is gewaagd om het in meer dan een eersten, ruwen omtrek te schetsen.

Het is mij uit den aard der zaak wel niet mogelijk deze gaping naar behooren aan te vullen, maar het is mij toch voorgekomen dat, wanneer de verspreide berigten omtrent Flores zorgvuldig waren opgegaard, geschild en gerangschikt, nog wel iets meer van dit eiland zou te zeggen vallen, dan in de algemeene beschrijvingen onzer Oost-Indische bezittingen van de heeren TEMMINCK, ROORDA VAN EYSINGA en anderen gevonden wordt. Het doel van het tegenwoordig opstel is te beproeven, in hoeverre het gelukken kan naar de hier en daar voorkomende aantekeningen, waarbij ik ook eenige onuitgegevene heb kunnen raadplegen, een beeld van de gesteldheid en geschiedenis van dit eiland te ontwerpen, ten einde daardoor te duidelijker aan te wijzen, hoeveel en wat nog aan onze kennis ontbreekt. Ik ben mij volkomen bewust, dat deze beschrijving zeer schraal en gebrekkig zal uitvallen; ik ben mij volkomen bewust, dat zoo ik in de gelegenheid ware, een volledig exemplaar der *Javasche Couranten* te raadplegen, ik uit de berigten van de togten onzer kruisers daarin voorkomende, zeker nog menige bijzonderheid zou kunnen opzamelen, die mij thans zal ontgaan; maar ofschoon de bestaande bronnen ontoereikend en niet eens alle bestaande te mijner beschikking zijn, wil ik toch beproeven in hoeverre het mij gelukken kan eene beschrijving van Flores te geven, die eene harer voornaamste bedoelingen bereiken zal, wanneer zij anderen opwekt om haar aan te vullen en te verbeteren.

I.

Het eiland Flores strekt zich, volgens de nieuwste kaart der eilanden beoosten Java van den heer JACOB SWART, uit van $119^{\circ} 49'$ tot $123^{\circ} 1$ O. L. van Greenwich; de noordelijkste punt, Flores-hoofd geheeten, reikt tot $8^{\circ} 3'$, de zuidelijkste tot $8^{\circ} 59'$ Z. B. De gedaante van het eiland is dus zeer langwerpig; zijne lengte bedraagt ongeveer 64 uren, terwijl zijne grootste breedte naauw 13 uren bedragen zal. Het strekt zich van het Westen naar het Oosten in de rigting der parallellen uit, tot waar zijne breedte zich op de hoogte der kampong Gelifing tot eene landengte zamentrekt, waaraan zich een schiereiland sluit, welks lengte-as eene helling noordwaarts heeft van bijna 45° . De oppervlakte, vroeger op 422 □ mijlen gerekend, wordt op de statistieke kaart van den heer MELVILL VAN CARNBÉE op slechts 300 □ mijlen gesteld. Ook zoo gereduceerd blijft Flores, na Timor, het uitgestrektste der kleine Sunda-eilanden, daar Sumbawa slechts op 285, Sumba op 252 □ mijlen wordt geschat; ook zoo gereduceerd staat zijne op-

pervlakte met die der provinciën Noord- en Zuid-Holland, Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant te zamen genomen nagenoeg gelijk. De bevolking wordt, doch op zeer losse en onvoldoende gronden, op 250,000 à 280,000 zielen geschat.

De Noordkust van Flores wordt bespoeld door de zee van Java, de Zuidkust door den Indischen oceaen. Ten Oosten wordt het door straat Flores gescheiden van Solor en Adonare; het noordelijk deel dezer zeeëngte wordt ook wel het Gat van Larantoeke geheeten, het zuidelijke de straat van Lobetabi. De inboorlingen noemen het geheel Wowang Lobetabi, en het woord wowang beteekent *straat*, *zeeëngte* in de taal van Solor *). Aan de Oostzijde ligt tusschen Flores en Sumbawa het eiland Komodo of het Ratten-eiland, dat door straat Sapi van Sumbawa en door straat Mangerai van Flores gescheiden wordt. In de laatste, welker ingang aan de zijde van Flores door kaap Kandisang wordt aangewezen, en die door de menigte klippen en eilandjes zeer gevaarlijk wordt gemaakt, ligt ook een grooter eiland Poelo Rindja, dat op eenigzins oudere kaarten nog niet van Flores is gescheiden, doch inderdaad daarvan is afgezonderd door eene zeeëngte, die op de nieuwste kaarten Selat (d. i. straat) Molo heet †). Het eiland Sumba, gelijk bekend is ook Poelo Tjindana of Sandelhout-eiland genoemd, ligt ten Zuid-westen van Flores; het vaarwater dat beiden van één scheidt wordt straat Tjindana of Sandelwoud geheeten.

De dampkring is op Flores aan menigvuldige en plotselinge veranderingen onderworpen, die men voor de gezondheid schadelijk acht. Bij stilte kan het aan de stranden brandend heet zijn, doch bij opkomende onweders ziet men den thermometer eensklaps onderscheidene graden dalen. De gemiddelde temperatuur is van 80° tot 90°.

Het uitstekendste deel van den Noord-oosthoek van Flores, op omstreeks 122° 50' O. L., draagt den naam van Flores-hoofd. In het Maleisch heet deze kaap Tandjong-Boenga, d. i. Bloemen-kaap. Maar ook *Flores* (niet gelijk sommigen schrijven *Floris*) beteekent *bloemen*. Wij worden dus hier op het spoor gebracht van den oorsprong des naams, gewoonlijk aan het gansche eiland gegeven. De Spanjaarden of Portugezen, die het eerst van alle Europeanen de kusten dezer eilanden bezochten, zullen Tandjong Boenga door Flores-hoofd vertaald, en vervolgens den naam Flores tot het gansche eiland uitgestrekt hebben §).

Er zijn nog twee andere namen waaronder Flores somtijds voorkomt: Mangerai en Endeh. Beidē behooren in strikteren zin ook slechts aan bijzondere deelen des eilands. Mangerai is namelijk de naam der Noord-westkust van Flores, die aan den Sultan van Bima onderworpen is; Endeh van eene landstreek meer oostwaarts aan de Zuidkust omstreeks de baai van Endeh

*) VAN LIJNDEN, *N. T. v. N. I.*, II., bl. 319.

†) Op de kaart der eilanden beoosten Java van v. D. VELDE, die voor de Zuidkust van Flores de opnemingen van den heer BAARS volgt, is het nog twijfelachtig gelaten of Selat Molo eene straat of slechts een diepe inham aan de Zuidzijde des eilands is.

§) Ik dank deze gissing aan den heer VAN LIJNDEN, t. a. p., bl. 317.

gelegen, waar de Oost-Indische Compagnie een posthouder had. Langzamerhand schijnt zich thans het gebruik te vestigen, om aan het geheele eiland den naam van Flores te geven, en dien van Mangerai tot de kleinere westelijke, dien van Endeh tot de grootere oostelijke helft te bepalen.

De Portugezen vatten gewoonlijk al de eilanden van den Archipel, waarop zij nog eenige aanspraak maken, met uitzondering van Timor, te zamen onder den naam van Solores. Onder dien naam wordt dan ook de Oosthoek van Flores, waar Larantoeke en Sika de Portugesche suprematie erkennen, begrepen, gelijk ook de bevolking van dien Oosthoek onder den naam van Orang Solor wordt bevat. Volgens VON MINUTOLI *) zou Flores ook Solor-novo, Nieuw-Solor, genaamd worden †).

II.

Van de natuurlijke gesteldheid van den grond op Flores is ons zeer weinig bekend. Geen Europeaan is immer, zooveel wij weten, in zijne binnenlanden doorgedrongen; niemand althans heeft daaromtrent eenige aantekeningen publiek gemaakt. Alles wat wij van Flores weten bepaalt zich tot hetgeen van de kusten kan worden waargenomen of uit de berigten der inlanders opgezameld. Hierdoor weten wij in het algemeen dat de bodem bergachtig, boschrijk en niet onvruchtbaar is, dat er een zestal kegelvormige vulkanen zijn, van welke sommige nog voortdurend rook uitwerpen §), en dat hier en daar heete bronnen worden aangetroffen. De genoemde vulkanen liggen op de Zuidkust, meest op korten afstand van het strand en worden door granietbergen afgewisseld. De Noordkust is over het geheel vlakker, doch hier en daar zeer klipachtig; op vele plaatsen vertoont zij zich als de muren van oude, verweerde gebouwen.

Bij deze weinige algemeene trekken kunnen wij eenige nadere bijzonderheden voegen, door kortelijk de uitkomsten mede te deelen die de verkenning van verschillende gedeelten der kust heeft opgeleverd.

De Zuidkust werd in 1838 gedeeltelijk opgenomen door den luitenant ter zee BAARS; ik zal haar voornamelijk beschrijven naar zijne berigten in handschrift, aangevuld volgens de nieuwste zeekaarten. Aan den zuidoostelijken uithoek, nabij den ingang van straat Flores, verheft zich de piek van Lobetabi (vaak verbasterd tot Lovotivo), die ook aan een deel der zeeëngte niet zelden haren naam leent. Zij is de meest bekende der bergen van Flores, heeft den vorm van een suikerbrood, waaraan ten Oosten een ronde, uitgestrekte bergtop paalt, en is een nog steeds werkzame vulkaan, wiens vlammen vaak in den nacht als een vuurbaak lichten voor de voorbijvarende schepen.

Van hier af is de kust weinig geaccidenteerd en vormt slechts onbeduidende inhammen en voorgebergten, terwijl zich op omstreeks 121° 53'

*) *Portugal und seine Colonien im Jahre 1854*, II, S. 366.

†) En daarentegen Ende of Oende Solor-velho, Oud-Solor. Ende of Oende kan hier toch wel niet Endeh op Flores beteekenen; het schijnt eer een andere naam te zijn voor het eiland, dat wij gewoonlijk alleen Solor noemen.

§) JUNGHUN, *Java*, III, bl. 1265.

eenigzins landwaarts in een vulkaan vertoont, totdat men, op ongeveer 121° 42', het ver uitstekende, een bijna vierhoekig schiereiland vormende voorgebergte bereikt, dat op sommige kaarten den naam draagt van Tandjong Alosó. Op dit schiereilandje verheft zich een vuurberg, die den naam draagt van Goenong Api, en daar achter, op de landtong die het met het eiland verbindt, een tweede top, de Tafelberg geheeten. Westwaarts van dit schiereiland vormt zich de schoone en uitgestrekte baai van Endeh. De kust is hier meest overal klipachtig, doch aan den uitersten oostelijken inham der baai, waar de kampong Amboegaga ligt, bestaat het strand bij uitzondering uit zwartachtig zand. De kampong zelve is (of was althans in 1838) tamelijk wel gebouwd, de huizen ruimer en hooger dan van andere kampongs dezer streken, de uitgestrektheid naar gissing een half uur. Nergens welligt in den geheelen Archipel vindt men een grooter overvloed van kokosboomen dan in haren omtrek, en zoowel de vruchten als de daaruit bereide klapper-olie worden in grooten overvloed naar Singapore uitgevoerd. Achter de kampong Amboegaga verrijst wederom een bergtop, de Goenong Kingo, en nog wat meer westwaarts een tweede, de Goenong Marra. Nabij haren voet vormt de kust, in het midden der baai, een kleinen hoek, de hoek van Braai genoemd, en bewesten van dezen ontlast zich een riviertje, waaraan de kampong Braai ligt, en waaruit de schepelingen, die de baai van Endeh bezoeken, zich van drinkwater kunnen voorzien, dat te Amboegaga slechts uit putten en zeer schaars te bekomen is. Braai was reeds ten tijde der O. I. Compagnie bekend, en was toen een tijd lang de zetel van eenen posthouder. Brieven van 1671 maken van de uitbarsting van een vulkaan achter deze kampong, waarschijnlijk een der genoemde bergtoppen, gewag. In het midden der baai ligt het eiland Noesa Endeh, waarop wederom een bergtop verrijst en dat overal in den omtrek goed vaarwater heeft. Daar de reede van Amboegaga bij zuidwesten-winden te veel openligt, gaan de prauwen alsdan onder dat eiland ten anker. Sommigen noemen ook dit eiland Alosó, de geheele baai „baai van Alosó” of „baai van Braai” *), en het voorgebergte dat haar ten Westen begrenst, kaap ter Neuze.

Voor het overige weten wij van de Zuidkust slechts zeer weinig. Westwaarts van de beschreven baai vindt men eerst den Goenong Keo of Omboeoe Romba en vervolgens den Goenong Rokka of Omboeoe Soro aangeezwen. Ruim een halven graad verder westwaarts ontlast zich de rivier Nanga †) Romo en nog wat verder, nabij het zuidwestelijk uiteinde des eilands, de Nanga Lélé. Tusschen deze zijn weder een paar bergtoppen aangeteekend, en tegenover eene kleine baai (door sommigen „baai van Borre” of „Borne” genoemd), die zich tusschen beider monding vormt, ligt op kleinen afstand van het strand het Toren-eiland, dus genoemd naar zijn

*) Op de kaart van VON DERFELDEN wordt de baai van Endeh van de hier beschrevene onderscheiden en veel meer westelijk geplaatst. In het geheel is het verbazend, hoezeer de andere kaarten van Flores, wat de Zuidkust betreft, van de nieuwere afwijken.

†) „Nanga” beteekent *rivier* in de taal van Bima.

zonderling gevormde piek. Anderen noemen het Klein-Endeh. Eindelijk vindt men westwaarts van de Nanga Lélés den Goenong Sossa en nabij den ingang der Selat Molo de Alligator- en Mangrove-baaijen en vóór de kaap, die beiden van één scheidt, het West-eiland, door klippen en kleinere eilanden omgeven.

Onze kennis van de Noordkust van Flores is wat naauwkeuriger. Zij werd aanmerkelijk uitgebreid door de opnemingen van den luitenant ter zee P. KONING, die de expeditie der stoombooten *Hekla* en *Samarang* tegen de zeeroovers op de Noordkust van Flores in 1851 vergezelde. Deze expeditie is uitvoerig beschreven in het eerste deel der *Indiana* van den heer BRUMUND en door eene kaart van een tot dusverre nog schier geheel onbekend gedeelte dier kust van 121° 30' tot 122° 23' O. L. toegelicht.

De kaarten wijzen op de Noordkust een bergtop aan, op den uitersten Noord-westhoek kaap Kandisang, die ten Zuiden de baai Badjak en vóór zich het eiland Seraja heeft, en de heer ZOLLINGER *) spreekt van de talrijke, statige, tamelijk hooge pieken, die hij, de Noordkust langs varende, ten Westen van Bari, dat op omstreeks 120° 13' O. L. ligt, bespeurde en lang in het gezigt hield. Zij behooren ongetwijfeld tot den bergrug, die, volgens den heer FREYSS †), zich van straat Mangerai oostwaarts tot Potta uitstrekt, bij welke plaats, op omstreeks 120° 50', de kust van Mangerai een einde neemt en dat gedeelte des eilands begint, hetwelk in ruimeren zin het land van Endeh genaamd wordt §). Volgens de berigten door den heer FREYSS ingewonnen, vormt dit gebergte de grens tusschen het lage strand en de vruchtbare, wél bevolkte plateaus, die zich in de binnenlanden uitstrekken en van Potta, om het daar afgebroken gebergte heen, in een halven dag kunnen bereikt worden, als wanneer men achtereenvolgens de rijkjes van Daloe Toda, Daloe Ledo en Daloe Tjibal ontmoet. Intusschen schijnt Daloe eene minder naauwkeurige schrijfwijze te zijn voor „Tallo”, zooals de heer ZOLLINGER, in overeenstemming met de correspondentie tusschen den Gouverneur van Celebes en den sultan van Bima, de binnenlanden van Mangerai noemt. Tusschen kaap Kandisang en Bari vormt de kust de voor-gebergten Porong en Boling, voor welk laatste het eilandje Gili-bodo of Si-boling ligt; en vervolgens de diepe baai van Terang, welker ingang aan de Westzijde door Tandjong Belaboetjamba wordt aangewezen **). De baai van Terang is slechts door een smalle landtong, waarvoor Poelo Longso ligt, gescheiden van de baai van Bari, in welke zuidelijk uiteinde zich de rivier Kokoro ontlast. Aan de Oostzijde dezer baai ligt de kampong

*) *Verslag eener reis naar Bima en Soembawa* in D. XXIII der werken van het Batav. Genootsch., bl. 12.

†) De berigten van den heer FREYSS over Flores, die ik meermalen zal aanhalen, zijn oorspronkelijk in de Tijdschrift *de Vereeniging*, en daaruit, met eenige bekorting, overgenomen in *d' Indiër* voor 1852, n°. 80.

§) De heer FREYSS voegt er bij dat het gebergte begint bij de rivier Nanga-Lélé, wat ik, zoo de kaarten hare monding en rigting juist aangeven, met zijne opgave dat het bij straat Mangerai aanvangt niet kan rijmen.

***) Moet men ook aan deze baai de kampong Pambawanga-Terang zoeken, waarvan de heer FREYSS gewaagt als westwaarts van Bari gelegen?

Bari, met eene kleine benting en eene met palissaden omheinde, doch anders zeer onaanzienlijke woning, waarin een radja, stedehouder van den sultan van Bima, zijn verblijf houdt, gelijk meer oostwaarts even zulke stedehouders gevestigd zijn te Reo en Potta. Bari is eene nieuwe vestiging, door den sultan van Bima in overleg met het Nederlandsch Gouvernement aangelegd, zoo het heet om de zeerooverij te betengelen, waarom er dan ook eene kruispraauw is gestationneerd. Het lijdt echter geen twijfel of de sultan heeft inderdaad meer de behartiging zijner eigen belangen en de bevestiging zijner magt op de kust van Mangerai daarmede bedoeld. Intusschen is deze vestiging in kwijnenden toestand, zooals beneden nader blijken zal. De kampong, indien men een hoop ellendige hutten alzo noemen mag, is een half uur van het strand aangelegd, dewijl aan het strand zelf geen zoet water gevonden wordt. De onmiddellijke omtrek der baai van Bari, die zeer veilig is en als ankerplaats groote voordeelen oplevert, is bedekt met steile, met bosch begroeide kalkheuvelen van dezelfde formatie als die van Java's Zuidkust. Deze heuvelen verliezen alle vruchtbaarheid als de bosschen zijn uitgeroeid en zijn dus niet geschikt voor bebouwing. Ook de beddingen der smalle dalen, die de heuvels vanéén scheiden, bevatten te weinig humus, om voor den rijstbouw geschikt te zijn *). In den onmiddellijken omtrek van Bari wordt dan ook alleen een weinig djagong (maïs) verbouwd; de heer FREYSS overtuigde zich echter van de meerdere vruchtbaarheid van het binnenland, doordien hij onderscheidene malen menschen opmerkte, die met paarden met rijst beladen van het gebergte afkwamen.

Oostwaarts van Bari vormt de kust Tandjong Longso en vervolgens Tandjong Besi nabij Reo, dat aan een klein riviertje ligt. Kedinding-punt, Koroboaja-hoek en Tandjong Passir liggen tusschen Reo en Potta. Bij deze laatstgenoemde plaats ontlast zich eene rivier, die ver opwaarts nog voor prauwen bevaarbaar is, naar het schijnt de voornaamste der Noordkust. Zij draagt den naam van IJzer-rivier, en voert inderdaad veel ijzererts af, alsmede eenig stofgoud. Ook de naam van Tandjong Besi, d. i. IJzerkaap, zoo even vermeld, pleit voor de aanwezigheid van ijzerdeelen op de Noordkust van Flores †). Te Potta verdwijnen aanvankelijk de bergen, doch hier begint een gedeelte der Noordkust, dat ons zeer gebrekkig bekend is. Drie of vier mijlen oostwaarts van Potta moet, aan eene den zeeroovers vaak tot schuilplaats strekkende bogt, de kampong Riouw gelegen zijn. De bogt van Rionw wordt beschreven als omzet met vele klippen, koraalreven en rotsige eilandjes, op een van welke een schoone groene henvel ter hoogte van 200 voet omhoog rijst §). Aan de verder oostwaarts gelegen Gomon-baai,

*) ZOLLINGER, t. a. p., blz. 14.

†) BRUMUND, *Indiana*, I, bl. 126, 131. Deze schrijver schijnt echter nog Tandjong-Besi met Tandjong-Boenga of Flores-hoofd te verwisselen, eene fout die men ook op sommige kaarten vindt, ofschoon reeds VALENTIJN beide kanten naar behooren onderscheidde. Zie VAN LINDEN, *N. T. v. N. I.*, II, bl. 317. Op bl. 131 zegt de heer BRUMUND uitdrukkelijk, dat de naam IJzer-rivier aan die van Potta gegeven wordt; volgens bl. 126 zou men eerder aan de rivier van Reo denken.

§) BRUMUND, *Indiana*, I, bl. 121, 122, 126.

is het strand laag en modderachtig; het staat bij den vloed steeds onder water en is met zware boomen begroeid. Achter de bosschen echter strekt zich eene schoone en uitgestrekte vallei uit, welker landwaarts oplopende helling bezaaid is met kleine kampongs, tusschen heerlijk groen en rijke palplantingen verscholen. Is men den hoek voorbij, die de Gomon-baai van die van Karkaëli scheidt, *) dan begint een hoog rotsachtig strand, dat zich, den hoek van Lollo-Katta omlopend, tot aan de Mauwaroe-baai voortzet. Tegenover deze baai, die van hoek tot hoek een groot uur wijd zal zijn, ligt het schoone eiland Roesa Radja of Palowé, met zijne zware bosschen en 2000 voet hooge piek, dat door een vaarwater van een paar mijlen breedte van Flores gescheiden wordt. De kust van dit laatste vertoont zich hier, op eenigen afstand gezien, als een hooge witachtige rotsmuur, die aan de golven perken stelt. De roodachtige gloed en enkele roode plekken, die men nader bijkomende bespeurt, toonen dat ook hier overal vele ijzerdeelen voorhanden zijn. De tooneelen die hier de kust van Flores en het tegenoverliggend eiland aanbiedt, zijn door eene meesterhand op volgende wijze beschreven.

„Roesa Radja is schoon. Prachtig verrijst zijn eeuwig groene piek uit „de rollende branding om zijn rotsig strand, die als een breede zilverband „hetzelve omslingert. Zware bosschen, waarvoor kleine kampongs onder „bevallige groepen van palmen verscholen liggen, omlegeren den magti- „gen voet der piek, die zich uit het midden des eilands verheft. Zij prijkt „met den rijksten plantengroei van het Oosten tot haren hoogsten top. „Wat heerlijke en verre blik vandaar over de zee en de omringende „eilandjes op de kust van Flores! Hoe ver ziet van daar de Badjak „(zeeroover) zijn naderenden vijand, ook de argeloos aanzeilende handels- „prauw, welke hij nu eensklaps, als de gier uit de hoogte zijne prooi, „overvalt! Waarom moet dat eiland, boven andere schoon, dat Calypso „met hare nimfen zich zoude kiezen, het verblijf der wilde, woeste, wreede „zeeroovers zijn!

„Zoo vriendelijk en lagchend als Roesa Radja, zoo bar en woest zien „de sombere rotswallen van Flores' overliggenden wal op u neder. Maar „ook zij hebben hun schoon, hun verheven schoon. Op enkele punten „verrijzen zij met hunne naakte, dorre kruinen tot duizend voet, als gun- „den zij nijdig u geen blik op de groene bergen der binnenlanden, die ge „op andere plaatsen weder over hunne lagere gedeelten ontdekt en die „zich diep landwaarts hoog in de wolken verliezen. Hier loodregt uit 'de „diepte oprijzende, zoodat er geen ankergrond is te peilen en het schip, „tegen hunnen wal geslagen, reddeloos is verloren, klimmen zij elders

*) Het schijnt dat de groote bogt, waarvan de baaijen Gomon en Karkaëli de diepere inhammen vormen, den naam draagt van baai van Riong. Zie BRUMUND, *Indiana*, I, bl. 131, 135. De heer BRUMUND veronderstelt echter ook de mogelijkheid, dat Riong de naam is van een derden inham westwaarts van de Gomon-baai; en het kaartje van den heer DE BRUYN KOPS, bij zijn verhaal gevoegd, wijst werkelijk zulk een derden inham aan, waarvan op de kaart van den heer J. SWART geen spoor wordt gevonden.

„wederom met trotsche amphitheatere naar boven. Afgestorte massa's, „wartusschen de zee kookt, liggen daaronder. Diepe breede kloven, „door eene almachtige hand daarin geslagen, die met haar lagchend groen „naar de bergen van het binnenland oploopen, wisselen de barre rotsen „en naakte wanden, van welke slechts hier en daar een enkel struik- en „houtgewas afhangt, treffend af. Naar het Oosten, waar een hoog rots- „gevaarte, eenmaal voorzeker met donderend geweld naar beneden gestort, „als eene dreigende voorwacht is gesteld, buigt de kust met eene diepe „bogt naar binnen en vormt de groote Mauwaroe-baai, terwijl zij naar „het Westen in den hoek van Lollo-katta eindigt *).”

Eene rivier, welke zich, zoo men haar van het strand af volgt, welhaast in eene schoone vallei tusschen het geboonte verliest, ontlast zich aan de Westzijde der baai van Mauwaroe, voor haren mond eene bank met zware branding vormende, en maakt de grens uit der beschreven rotsige kust. Aan hare Oostzijde loopt langs het strand een breede strook zand, waarachter zich een duinige grond verheft, binnenwaarts overgaande in een schoone boschvallei, hier en daar met open plekken. De grond dezer vallei is kleiachtig en hare blootgespoelde wortels bewijzen, dat zij dikwijls door het buiten zijne oevers tredend water der naburige rivier overstromd wordt. Achter deze vallei ziet men ook hier weder hoog en begroeid gebergte verrijzen.

Verder oostwaarts vormt de kust, die zich afwisselend steil en rotsig of laag en zandig vertoont, de Mantina- en Mausambi-baaijen en, voorbij Batoe-mana punt, omstreeks den naauwen hals, die het oostelijk schiereiland met het ligchaam van Flores verbindt, eene uitgestrekte bogt, welke westelijkste inham de Donda-baai heet en die de Bastaard- en Doffers-eilanden in haren schoot bergt. Het voornaamste dezer eilanden heet Groot-Bastaard; het is hoog en vertoont op zijn zuidelijk deel drie bergtoppen, door diepe kloven gescheiden. Zeven kleinere eilandjes liggen oostwaarts van dit eiland, waarvan een Klein-Bastaard en het meest verwijderde Oost-Bastaard heet. Makassaarsche prauwen komen hier tripang vangen, wanneer zij niet door de zeeroovers worden gestoord. West-Doffer of Pomané en Oost-Doffer, noordwestwaarts van Groot-Bastaard, zijn door een rif met elkander vereenigd, en vrij wat verder in dezelfde rigting verrijst de hooge en scherpe piek van Poelo Soekoer, meer bekend bij den naam van Roesa Linguette. In den diepsten inham der bogt ligt aan de kust de kampong Geliting of Kleting, eene zeer welvarende en handeldrijvende plaats met goeden ankergrond, meest door Makassaren en Boeginezen bewoond, sterk bevolkt en goed verdedigbaar tegen de aanvallen der zeeroovers, en door een eigen kampong-hoofd bestuurd. Het strand van Flores is ook hier doorgaans rotsig en vertoont zich op verschillende plaatsen als eene muur-ruïne. Eenige kampongs bewesten Flores-hoofd staan onder den radja van Adonare †).

*) BRUMUND, t. a. p., bl. 130, 132.

†) VAN LIJNDEN, t. a. p., bl. 317.

Het hoogste gedeelte der Noordkust van Flores begint, volgens den heer FRANCIS, op de hoogte van Flores-hoofd en het in de bogt ten Westen dier kaap gelegen Lang-eiland. „Zij is hier tevens” zegt hij, „ook veel „vruchtbaarder en geschikter voor menschelijk verblijf, iets dat ons ook „door de brandende vuren, welke wij des nachts zoowel op de bergen als „langs de kust ontdekten, bevestigd werd. De zee schijnt hier zeer visch- „rijk te zijn. Wij zagen een walvisch met gespikkelden rug, golvende „langs ons schip. Kort daarop vertoonde zich de zoogenaamde „boer met „zijne varkens,” in een groote troep de zee snel doorklievende: van tijd „tot tijd sprongen zij tot hoog boven het water met dartelende vrolijkheid. „Later zagen wij eenige vliegende visschen, nagejaagd door een aantal dol- „fijnen, wier groene kleur met afwisselende schakeringen van glinsterend „goud of zilver en wier snelle vaart door het water eene schoone ver- „toning opleverde *).” Het is omstreeks Flores-hoofd, dat wij het Portu- gese landschap Sika hebben te zoeken.

Aan den uitersten Oosthoek van Flores ligt de kampong Larantoeka, waarover wij beneden meer zullen te zeggen hebben, aan den voet van een aanzienlijken berg, Illemandiri of piek van Larantoeka geheeten †). Ook wordt in dezen omtrek (waarschijnlijk op den genoemden berg) een warme bron gevonden, die door zwavel- en salpeterachtigen grond omringd is. Voor den noordelijken ingang van Straat Flores of het Gat van Larantoeka ligt Poelo Serbette of Poelo Mas, een laag eiland door onderscheidene klippen omgeven. In de Straat zelve vormen zich bezuiden Larantoeka twee baaijen: in de noordelijkste ligt nabij de kust het eilandje Waibaloe, in de zuidelijkste Poelo Siang. Een paar kleine eilandjes, die de namen Poelo Djong en Poelo Kambing of Hoog-eiland voeren, liggen aan de zuidelijke uitvaart dezer zeeëngte, die dáár veelal Straat van Lobetabi genoemd wordt. Van al deze eilandjes is geen enkel bewoond §).

De heer VAN DE VELDE, die in December 1838 met de korvet *Triton* de Straat van Flores doorvoer, beschrijft dezen togt in de volgende woorden:

„Wij zeilden met de noodige behoedzaamheid de enge Straat van Flores „binnen, om door deze en de daarin uitlopende Straat Lobetabi onzen „koers naar Koepang te rigten. Een stroom van zes mijlen per wacht „dreef de korvet met verwonderlijke snelheid naar binnen, doch juist in „het naauwste van Straat Flores zijnde kregen wij denzelfden eensklaps „tegen, en daar de hooge piek van Larantoeka op Flores den wind „geheel onderschepte, kwamen wij ten anker. Onbeschrijfelijk schoon is „het gezigt in deze zeeëngte, die op sommige plaatsen slechts eene halve „mijl breed is; aan weërszijde ziet men het levendigste groen als uit den „blauwen waterspiegel oprijzen en de hellingen der bergen tot aan hunne „kruinen bedekken; hier en daar liggen schilderachtige dorpen met be-

*) FRANCIS, in *T. v. N. I.*, 1852, I, bl. 17.

†) MS. aantekeningen van den heer BAARS.

§) VAN LINDEN, t. a. p., bl. 318.

„bouwde akkers verspreid, vanwaar men elkander de nadering van een schip door het ontsteken van groote vuren ziet seinen. Op Adonare ontdekt men verscheidene groote steenen gebouwen, die tusschen het omringende geboomte zoovele bekoorlijke villa's schijnen te vormen; van de meeste wappert de Portugesche vlag, en de beschavende hand der Europeanen is er, in tegenstelling van het meer woeste, hoezeer ook schoone eiland Flores, merkkelijk te onderscheiden *).”

III.

Van de voortbrengselen van Flores hebben wij reeds het een en ander vernomen. Veel is daarvan niet bekend, en zoolang de binnenlanden niet onderzocht zijn, missen wij natuurlijk de middelen om over den natuurlijken rijkdom van dit eiland eenigzins met juistheid te oordeelen. Wij kennen echter de voornaamste artikelen, die de handel der inboorlingen van den Archipel uit Flores uitvoert, en ik zal trachten daarvan zooveel mogelijk eenig denkbeeld te geven.

De uitvoer van Flores bestond, ten tijde der Oost-Indische Compagnie, voornamelijk uit slaven, sapan-hout en wilde kaneel. Over den slavenhandel zal ik zoo aanstonds nader spreken. De beide andere artikelen schijnt de Compagnie zooveel mogelijk te hebben willen monopoliseren. Met Bima had zij sedert October 1669 een kontrakt omtrent de levering van het sapan-hout en andere artikelen, dat nog onder het bestuur van VAN DER PARRE, den 9den Februarij 1765, werd vernieuwd. Het sapan-hout van Flores, immers van de onder het bestuur van Bima staande kust van Mangerai, was daarin begrepen. Nog heden wordt vandaar sapan-hout naar Bima uitgevoerd, en de overvloed van dit verf-hout op Flores is van te meer belang, naarmate het in Bima zelf moeilijker wordt, stammen van den vereischten ouderdom te vinden. Volgens het oordeel van den heer ZOLLINGER zou van de kust van Mangerai veel meer en veel schooner sapan-hout kunnen gehaald worden, dan tot dusverre geschiedt †). Wilde kaneel haalde de Compagnie, blijkens een brief van den raad van Indië DE KLERK van 1756, van Endeh §); en de heer ROORDA VAN EYSINGA verhaalt, dat, terwijl zij vroeger den Makassaren den handel op Flores verboden had, zij dien in het genoemde jaar hun weder toestond, onder voorwaarde dat zij geen wilde kaneel van daar zouden medenemen, op straffe van verbeurdverklaring van schip en lading **).

De handel van Flores wordt thans voornamelijk gedreven met Bima en Celebes; Bari, Potta, Geliting, Larantoeke en aan de zuidkust Amboegaga en Braai zijn de voornaamste handelsplaatsen. Deze handel is grootendeels in handen der Boeginezen, die, gelijk overal elders in den Archipel, zoo ook hier, en met name te Geliting en Amboegaga, hunne koloniën en stations heb-

*) V. D. VELDE, *Gezigten van Ned. Indië*, bl. 29.

†) ZOLLINGER, t. a. p., bl. 103, 104, 112.

§) MS. aantekeningen van den heer V. D. VELDE.

***) *Land- en Volkenk.*, Boek II, bl. 50.

ben gevestigd en de uitgevoerde produkten meestal naar Singapore brengen; hij wordt bijna uitsluitend met prauwen, vooral de zoogenaamde padoewakans, gedreven. Bima trekt van Mangerai, behalve sapan-hout, eene vrij aanzienlijke hoeveelheid was, in het begin dezer eeuw op 60 pikols 'sjaars geschat, verder karet, tripang, agar-agar en somtijds eenige geiten. De uitvoer van Bima naar Mangerai bestaat uit suiker, zoowel uit riet als uit het sap van den lontar-palm bereid, opium (een monopolie des sultans van Bima), gambier, rijst, mais en alle Europesche of Javasche fabrikaten.

Van Celebes vertrekken gewoonlijk in Februarij en Maart eenige padoewakans naar Flores met goud, grof porcelein, olifantstanden, parangs, roode en blaauwe lijnwaden en koperwerk; zij keeren in Augustus of September terug met vogelnestjes, karet, tripang, haavinnen, sandelhout, wilde kaneel, goemoeti-touw, klapper-olie en kapas (katoen), alsmede eene soort van kleedjes en doeken, die in het landschap Endeh geweven worden en op de omliggende eilanden zeer gezocht zijn. De deugd van het katoen van Flores wordt geprezen.

Tot onderhoud zijner eigene bevolking levert Flores eenige rijst en mais, zoo het schijnt niet overal toereikend, voorts buffels, koeijen, varkens, geiten, hoenders en ander vogelste. Onder de minerale voortbrengselen noemt men ijzer, zwavel, salpeter, puimsteen en eene onbeduidende hoeveelheid stofgoud. Te Bari vernam de heer ZOLLINGER van een Chinees, die het debiet van opium van den sultan van Bima gepacht had of althans waarschijnlijk pachten zou, dat zich te Badjo, op eene dagreize afstands van Bari in de binnenlanden gelegen, een kom met warm en bijna kokend water bevindt, waarop eene bruine, breiachtige massa drijft, die, aan de vrije lucht blootgesteld zijnde, verhardt. Onze berigtgever voegt er bij dat dit asphalt moet zijn. „De Chinees,” zegt hij, „moet zelf in die streek en op die „plaats zijn geweest en 60 katti's van die stof naar Makasser medegenomen hebben, waar zij gesmolten en tot het teeren van prauwen gebruikt „kon worden. Deze omstandigheid zou welligt een nader onderzoek waar„dig zijn *)” Verder vindt men aan de kusten van Flores eenig ambergrijs, terwijl eindelijk door sommigen ook de bezoar onder de produkten van dit eiland vermeld wordt. Geen der produkten is voor alsnog óf van genoegzame waarde óf in genoegzame hoeveelheid voorhanden, om den groothandel te lokken, terwijl de inlandsche handel zeer belemmerd wordt door de zeeroovers, die de kusten verpesten. De havens der Noordkust worden door Europesche schepen zeer enkele malen ter verversching aangedaan.

Over de bevolking van Flores spreek ik nader. Hier alleen nog een woord over den slavenhandel, die in de dagen der Compagnie aan Flores zulk eene treurige vermaardheid heeft geschonken. Vooral leverde de kust van Mangerai, in de dagen toen de slavenhandel nog onbelemmerd in den Indischen Archipel gedreven werd, een groot aantal dezer ongelukkigen op. De Maleijers, die zich hier, gelijk schier overal in onze Indiën, aan de kus-

*) ZOLLINGER, t. a. p., bl. 16.

ten gevestigd en de oorspronkelijke bevolking gedeeltelijk naar de binnenlanden verdrongen hadden, maakten op haar jagt als op wilde dieren; de gevangenen werden vooral naar Makasser vervoerd, en stonden als zachtzinnig, vredelievend en arbeidzaam bekend. Een ander brandpunt van den handel in slaven was Endeh, waar zij niet slechts uit de binnenlanden van Flores, maar ook van het tegenoverliggende Sumba of Sandelhout-eiland werden aangevoerd. Het Nederlandsch bestuur tracht thans den slavenhandel zooveel mogelijk tegen te gaan, gelijk b. v. in het contract met Endeh van 1838 bepaald is, dat de slavenhandel met Sumba ten strengste zou verboden zijn en alle overtreders aan den resident van Timor zouden worden uitgeleverd *). Inderdaad schijnen de daar gevestigde Boeginezen den handel in menschen, die zij van de zeeroovers kochten, toen nog vrij sterk gedreven te hebben †). Maar het is er verre van daan, dat ook nu nog de slavenhandel in deze streken geheel zou zijn vernietigd: hij zal bestaan zoolang de slavernij zelve niet is opgeheven en de zeerooverij niet volkomen is gefnuikt. „Vroeger meer, doch tegenwoordig ook nog,” zegt de heer ZOLLINGER §), „worden te Bima slaven heimelijk aangebragt en „onder allerlei voorwendsels en benamingen ingevoerd. Vroeger bragt „men slaven van Bali, Mangerai, Endeh, Sumba en Timor. Tegenwoordig komen zij hoogstens nog van Sumba en van Endeh.”

IV.

De oorspronkelijke bevolking van Flores, door Maleijers, Boeginezen, zeeroovers van gemengd ras en zoogenaamde zwarte Portugezen hier en daar, en wel het meest op de plaatsen die nog het best aan de Europeanen bekend zijn, van de kusten verdrongen, deelt in het lot der streken, die zij bewoont: wij kennen haar weinig meer dan bij geruchte. Waarschijnlijk is deze bevolking in het algemeen niet ongelijk aan de Dajaks op Borneo en andere soortgelijke bevolkingen der Indische eilanden en staat zij op den laagsten trap der beschaving. Zelfs is het kannibalisme aan een deel dezer bevolking niet vreemd en wordt zij verdacht van, onder de leiding van Maleijers of Ilanons, hier en daar deel te nemen aan de zeerooverij, even als dit op Borneo met de zoogenaamde zee-Dajaks het geval is. Ook hier wil men dat sporen van Papoea's of zoogenaamde negrito's gevonden worden; doch eenigzins afdoende getuigenissen weet men niet bij te brengen en men mag vermoeden, dat de donkere kleur der zoogenaamde zwarte Portugezen misschien aanleiding tot dit gevoelen gegeven heeft. De heer EARL gewaagt, in zijn werk „*The native races of the Indian Archipelago, Papuans*,” van een inboorling van Flores, wien hij tot dat ras meende te moeten rekenen: hij was wel wat te blank, maar kon door een 50jarig verblijf te Benkoelen en Singapore ligt zijn opgebleekt **). Dat sporen van meer donker

*) MS. aantekeningen van den heer v. d. VELDE.

†) MS. aantekeningen van den heer BAARS.

§) T. s. p., bl. 112.

***) Zie PIJNAPPEL, *Ethnologische studien in Bijdragen tot de taal- land- en volkenkunde*, II, bl. 366.

gekleurde bevolking, met overgangen tot gekroesd haar, op Flores, gelijk op de meeste Indische eilanden, worden aangetroffen, mag men niet loochenen; doch wat de oorzaken hiervan betreft acht ik het voldoende te verwijzen naar hetgeen ik, in mijn werk over Borneo's Westkust, over soortgelijke verscheidenheden onder de Dajaks gezegd heb *). Wanneer wij afzien van het gezag dat vreemde vorsten op Flores poogden of nog pogen uit te oefenen, is het despotisme van Sultans of welke andere titels de Indische vorsten voeren mogen, hier onbekend. Men kent er slechts dorpschouffden, somtijds Radja's genoemd, en oudsten des volks, die een geheel patriarchaal gezag uitoefenen.

Wat hier over de bevolking van Flores in het algemeen gezegd is, zal ik trachten te bevestigen door het bijbrengen van eenige weinige getuigenissen. Ik heb reeds gesproken van de volkplanting door den Sultan van Bima te Bari aangelegd. Zij is echter, ofschoon daartoe pogingen zijn aangewend, niet of slechts voor een gering gedeelte gesticht door derwaarts verhuisde Bimanezen, maar meest door menschen die uit de binnenlanden van Mangerai derwaarts zijn gelokt en inderdaad hunne vrouwen en kinderen, huizen en aanplantingen nog in de gebergten van het binnenland hebben, en te Bari slechts hutten hebben opgeslagen, zoo als men die in Indië vervaardigt, wanneer men eenige nachten in een bosch moet doorbrengen. Bari is dus eigenlijk niet veel meer dan een kampement van inboorlingen des lands, en zijne bewoners kunnen van de bevolking van Mangerai in het algemeen eenig denkbeeld geven. Deze bewoners van Bari beschrijft de heer ZOLLINGER op volgende wijze.

„De menschen, die wij op Bari bij elkander vonden, maakten in het „geheel geen gunstigen indruk op ons. Zij zagen er morsig en traag uit, „en waren in den hoogsten graad vuil, bijna allen naakt, en leden zeer „veel van huidziekten. Omtrent de taal, zeden en gewoonten kon natuur- „lijk gedurende zulk een kort verblijf niets vernomen worden; wij hoorden „alleen dat de menschen in de binnenlanden geweren hadden, waarmede „zij zeer goed wisten om te gaan. De menschen te Bari dragen nog meest „allen lang haar, even als de inboorlingen der westelijke eilanden. Bij „eenigen nogtans kan men een overgang tot kroeshaar bespeuren, dewijl „zij het reeds wat korter en meer gekroesd — ik zou haast zeggen *ge- „kruld*, — dragen. Ik kan buitendien uit eigen ondervinding niet zeggen, „of zich op Flores — zooals vroeger voorgegeven werd — de ware Pa- „poea's ophouden of niet †).”

De berigten van den heer FREYSS geven van de Mangeraische stammen een gunstiger denkbeeld. De Radja van Bari, stedehouder van den Sultan van Bima, verzekerde hem wel dat in de binnenlanden slechts eenige bergwilden woonden, wier verblijfplaatsen zeer verwijderd en schier ontoegankelijk waren; maar de berigten, die hij van de bemanning zijner praauw,

*) Zie Boek II, Hoofdst. I.

†) ZOLLINGER, t. a. p., bl. 16.

hoofdzakelijk uit slaven van de verschillende omgevingen van Bima bestaande, wist in te zamelen, gaven hem de overtuiging, dat in de binnenlanden eene talrijke, doch vreedzame en van den landbouw levende bevolking woonde, lang zoo onbeschaafd niet als de Bimanezen het wilden doen voorkomen, en die door verschillende radja's geregeerd werd. Over de redenen die, naar zijn oordeel, den stedehouder bewogen om van land en volk eene valsche voorstelling te geven, zal ik elders spreken.

In het begin van November 1851 verschenen de stoombooten *Hekla* en *Samarang* op eene expeditie tegen de zeeroovers in de Mauwaroe-baai, waar eene landings-divisie van 130 man aan wal ging, om zoo mogelijk van de inboorlingen berigten omtrent de roovers en hunne schuilplaatsen in te winnen. De onzen voerden eene witte vlag. Toen zij den oever der daar aanwezige rivier bereikten, zagen zij aan de overzijde eene menigte inlanders verzameld, deels met boog en pijlen, deels met geweren gewapend, die zich achter boomen en rotsblokken verscholen. Men trachtte met hen een gesprek aan te knopen, doch de tolk verstond slechts zeer gebrekkig hunne taal, en de vuurschepen zoowel als de menigte blanke menschen boezemden aan de wilden zoo groote vrees in, dat men niets van hen kon te weten komen en de onzen genoodzaakt waren zelve het terrein te doorzoeken. Zij sloegen de glooiend oplopende boschrijke vallei in en rigten zich naar een aantal klapperboomen, die in de verte het aanwezen van kampongs deden vermoeden. Hier echter stuitten onze tirailleurs spoedig op de inlanders, van welke vier gevat werden. Deze hieven een vreesselijk misbaar aan, hetwelk uit alle zijden van het bosch door een alarm-slaan op houten trommen werd beantwoord. Eene groote menigte snelde van links en rechts aan, en het woest getier en geschreeuw werd met elk oogenblik heviger, terwijl geweren en scherp gepunte pijlen en pieken met weerhaken voorzien de onzen van alle kanten tegenblonken. Onder deze omstandigheden zou één ongelukkig schot de oorzaak zijn geworden van een vreesselijk bloedbad; gelukkig kwam men op den inval een der gevangenen tot de zijnen te laten wederkeeren, na hem zoo goed mogelijk beduid te hebben, dat men alleen om de zeeroovers kwam en niemand verder eenig leed zou geschieden. Nu kwam er een weinig stilte en twee bejaarde mannen, hoofden, die als Maleijers gekleed waren, en die de tolk kon verstaan, kwamen vooruit. Men verklaarde hun nogmaals het doel onzer komst. De hoofden begeerden dat, zoo men met vrede kwam, de wapenen zouden worden nedergelegd. Om hun alle vrees te benemen, liet men nu ook de overige gevangenen los en een adelborst met een paar man traden ongewapend vooruit. Maar nog bleven de inlanders wantrouwend. In eene lange rij stonden zij achter hunne hoofden geschaard, ieder met de armen om het lijf van zijnen voorman geslagen. De hoofden verzekerden inmiddels, dat de roovers nimmer in hunne baai kwamen en dat zij hen wel zouden weten af te wijzen. Meer kon men niet van hen te weten komen, en daar een zwaar weder kwam opzetten besloten de onzen zoo spoedig mogelijk af te trekken. Doch nu hieven de wilden eensklaps weder een hevig geschreeuw aan en drongen op. Het bleek

dat één geweer ongemerkt door een der jongens was medegevoerd. Het was een pronkstuk, de grootste rijkdom van den bezitter, aan de kolf met koperen spijkers beslagen en met trossen korallen behangen. Toen het terug was gegeven, hief de eigenaar een blij gejuich aan, dat uit honderden kelen werd beantwoord. Hiermede eindigde deze ontmoeting in vrede en vriendschap.

Natuurlijk had men bij deze gelegenheid de inboorlingen van nabij kunnen gadeslaan. De heer BRUMUND geeft er, volgens de hem medegedeelde berigten, de volgende beschrijving van: „Zij waren allen naakt, met slechts „ een lap van geklopte vezelschors om het midden geslagen. Daar boven „ een kruid- en kogeltasch aan een gevlochten band of hoepel om het lijf „ bevestigd. Zwart gelijk de Timorezen, hadden zij ook als deze hun lang „ haar ongekamd wild opstaan, of ruw in elkander gevlochten, door houten „ pennen opgehouden. Woest schitterde het wit van hun oog en hunne „ tanden van tusschen hun donker gelaat. Zij gebruikten slechts zelden „ sirih. Hunne bogen waren zes voeten lang.”

Wat het kannibalisme der bewoners van Flores betreft, zijn zekere vague verhalen in omloop van voorbeelden, dat manschappen van Engelsche, Amerikaansche of andere vaartuigen, op de klippen van Flores gestrand, door de bevolking deels als slaven verkocht, deels geslagt en opgegeten zijn. Ik weet niet in hoeverre zij eenig geloof verdienen, maar in een vroegeren jaargang van dit Tijdschrift *) vindt men omtrent het kannibalisme der bevolking van de Zuidkust van Flores eenige bijzonderheden, die ik, om mijn opstel zoo volledig mogelijk te maken, hier kortelijk zal herhalen.

Volgens deze berigten woont aan het Zuiderstrand een stam Rakka geheeten (de naam herinnert den Goenong Rokka, in wiens omstreek wellicht zijne woonsteden te zoeken zijn), die niet alleen zijne vijanden verslindt, maar bij welken ook de zoon het ligchaam des overleden vaders slagt en, daar het als de grootste lekkernij beschouwd wordt, tegen het gewigt in goud (?) aan zijne stamgenooten verkoopt. De zoon beschouwt zich dus als bijzonder gelukkig, indien zijn vader zwaar en groot van gestalte was. Een andere stam, Endoré genaamd, bepaalt zich tot het verslinden van het hart. Zij weten dit, door een houw onder het linker schouderblad te geven, met ongeloofelijke behendigheid uit het ligchaam te halen, waarna het in kleine stukjes gesneden en door de omstanders geheel raauw genuttigd wordt.

Van de taal van Flores weten wij schier niets. Zij schijnt, althans in het westelijk deel des eilands, grootendeels overeen te komen met de taal van Bima, aan den Oosthoek misschien meer met die van Solor. Van het dialekt van Endeh deelt de heer ZOLLINGER het volgende proefje mede: *Sa*, een; *Doewa*, twee; *Teloe*, drie; *Woetoe*, vier; *Lima*, vijf; *Limasa*, zes; *Limadoewa*, zeven; *Roewaboetoe*, acht; *Trasa*, negen; *Saboeloe*, tien; *Boeloedoewa*, twintig; *Sang-asoe*, honderd; *Dau*, mensch; *Oeli dau*, man; *Ana dau*, vrouw; *Ma*, vader; *Weh*, moeder; *Oelah*, hoofd; *Ana mata*, oogen; *Njoe*,

*) Jaarg. IX, D. IV, bl. 147.

nens; *Toe*, haar; *Nihi*, tanden; *Toeka*, buik; *Lima*, hand; *Wahi*, voet; *Raha*, bloed; *Giah*, dag; *Kombe*, nacht; *Mène*, slapen; *Mata*, dood; *Bara*, wit; *Laka*, zwart; *Glo*, goed; *Bane*, slecht; *Api*, vuur; *Wai*, water; *Tanah*, aarde; *Batoe*, steen; *Hahi*, varken; *Peti*, vogel; *Telor*, ei; *Ikan*, visch; *Redsa*, zon; *Woelan*, maan; *Dala*, sterren; *Gahemboe*, God; *Regah*, zitten; *Kaä*, eten.

V.

Geheel onderscheiden van de oorspronkelijke bevolking van Flores is die der landschappen Larantoeke en Sika aan den Noord-oosthoek, waarvan het eerste op 25,000, het andere op 37,000 zielen geschat wordt. Deze staatjes worden bestuurd door eigen radja's, die de Portugesche vlag voeren en in zooverre gerekend worden onder den Portugeschen gouverneur van Dilly te staan; doch brengen aan het Portugesche gezag geenerlei schatting op, ofschoon Sika eene compagnie militie als kontingent ter beschikking van den gouverneur van Dilly stelt *). De radja van Larantoeke (ook Larangtoeka en Larangtoekang geschreven) strekt zijn gezag uit tot de kampongs Kenari, Belolong en Wairika, die aan de tegenovergestelde kust van Adonare gelegen zijn †).

De bevolking dezer landschappen bestaat grootendeels uit zoogenaamde zwarte Portugezen, gemengde afstammelingen van de Portugesche kolonisten, die zich hier in vroeger jaren gevestigd hebben, en van de inboorlingen des lands. Men erkent ze aan hunne gelaatstrekken, hun zwakkeren ligchaamsbouw en, wat opmerking verdient, aan de buitengemeen donkere huidkleur waardoor zij zich onderscheiden en waaraan zij ook hunnen naam te danken hebben. Het karakter dezer bevolking staat niet gunstig bekend; men beschrijft haar als wantrouwend, wangunstig en wraakzuchtig. Dat zij dikwijls heulen met de zeeroovers zal ons nader blijken. Zij zijn, in naam althans, belijders der Roomsch-katholieke godsdienst, en worden van tijd tot tijd, even als Dilly en Oekoesi op Timor, door priesters van Goa of Macao bezocht, die hun de sacramenten bedienen. Doch hoe zonderling het met hunne godsdienst gesteld is, blijkt daaruit dat de radja van Larantoeke zich tevens als hoofd der kerk beschouwt §). Hoe onwetend de vorsten en aanzienlijken ook zijn mogen, hebben zij toch een zeker vernis van Europesche beschaving en spreken zij, hoewel gebrekkig, de Portugesche taal. In 1831 was de radja van Larantoeke zekere DON LORENZO DIAS VIERA, die, volgens de gewoonte der Portugezen om aan de inlandsche hoofden militaire rangen toe te kennen, den titel voerde van kolonel. Hij

*) VON MINUTOLI, t. a. p., S. 371. Bij dezen schrijver vindt men namelijk dezelfde statistieke opgave omtrent de Portugesche bezittingen op Timor, Solor en Flores, die ik voor mijne beschrijving van het eiland Timor in de *Gids* voor 1855 in HS. gebruikt heb. Ik verwijs dus nu liever naar zijn afdruk dezer statistieke opgave, ofschoon incorrect wat de eigenamen der gewesten betreft, en verminkt door de weglating der aanwijzing, waar ieder gewest is gelegen. Op de kaart van von DERFELDEN schijnt de ligging van Sika omtrent Flores-hoofd te zijn aangeduid door den foutieven naam Lieka.

†) VAN LIJNDEN, t. a. p., bl. 337.

§) FRANCIS, *T. v. N. I.*, jaarg. I, D. I., bl. 395.

sprak en schreef de Portugesche taal tamelijk goed, maar was tevens een hartstogtelijk liefhebber van het opium rooken, dat hij in den omgang met de Boeginezen geleerd had *). Dezen zelfden vorst, die in het genoemde jaar omtrent 28 jaren oud was, vinden wij hier weêr in het verhaal van den heer VAN DE VELDE van zijn doortogt der Flores-sstraat met de korvet *Triton*, in December 1838. Hij noemt hem DOLORENZO, doch gist zelf dat dit eene verbastering is van DON LORENZO. Zoodra de korvet in de straat was ten anker gekomen, kwam eene prauuw van den kant van Larantoecka naar haar toeroeijen en naderde haar met de meeste schroomvaligheid, tot eindelijk de voornaamste persoon der bemanning in het Maleisch te kennen gaf, dat hij een afgezant was van den radja van Larantoecka. „Aan boord gekomen”, zoo vervolgt de heer VAN DE VELDE zijn verhaal, „vroeg hij ons met nederige buigingen, of onze komst in deze wateren „ook vijandelijke oogmerken ten doel had, daar pas het vorige jaar een „onzer oorlogsbodems aldaar gekruisd en een paar kampongs verbrand had, „wier inwoners zich aan den moorddadigen roof van onder Nederlandsche „vlag varende Timoresche prauuwen hadden schuldig gemaakt.” (Dit ziet op de expeditie van de korvet *Boreas*, waarvan ik beneden breeder zal spreken). „Op de zonderlingste wijze was deze quasi-gezant met een driekan- „ten hoed en een bijna verganen zwart lakenschen rok toegetakeld; vooral „het gebruik van dit laatste kleedingstuk scheen hij zoo weinig te kennen, „dat hij hetzelfde niet alleen het binnenste buiten had gekeerd, maar bo- „vendien het achterste voor, namelijk het ruggestuk op de borst, had aan- „getrokken. Met de vleijendste bewoordingen gaf hij ons de goede gezindhe- „den van zijnen vorst en diens gehechtheid aan de Compagnie (zoo als „zij van ouds het Nederlandsche Gouvernement noemen) te kennen, mis- „schien wel uit overtuiging van zijne tekortkomingen hieromtrent; hij „beloofde, ons eenen goeden voorraad vruchten en ververschingen aan „boord te zullen zenden, en was niet eer gerust, dan toen wij hem, tot „staving onzer wederkeerige vredelievende gevoelens, een paar flesschen „arak lieten geven, waarmede hij zoo spoedig mogelijk in zijn prauuwkje „afzakte, zonder ooit weder iets van zich noch van zijnen DON LORENZO „te doen hooren. Zijne roeijers hadden, even als de overige eilanders die „wij hier en daar voorbij zagen varen, een vreemd voorkomen; zij waren „bijna geheel naakt, donkerder van kleur dan de Maleijers, en droegen, „in stede van hoofddoeken, het lange kroezige haar in een grooten bos „met een gedroogd blad bijeengebonden. Wanneer wij nu en dan door den „fellen stroom zoo dicht naar den oever gedreven werden, dat de nokken „der raas bijna de boomtakken raakten, spraken wij hen in het Maleisch „aan; doch zij schenen ons niet te verstaan, en ook geen lust te gevoelen „om gemeenschap met ons aan te knopen †).”

*) FRANCIS, t. a. p.

†) V. D. VELDE, *Gezigten van Ned. Indië*, bl. 30.

VI.

De eerste Europeaan, die de kusten van Flores bezocht, was DEL CANO, de opvolger van MAGELHAENS, die in Januarij 1522 op zijne reize van Boeroe naar Timor door straat Flores stevende *). In den loop der 16e eeuw vestigden zich de Portugezen zoowel op Solor als op de tegenwoordige kust van Flores, waar zij te Larantoeika een fort bouwden. Nadat hun kasteel op Solor in 1613 in handen der Nederlanders gevallen was, maar JOHAN D'ORNAY, die aldaar opperhoofd der Compagnie was, in 1627 tot de Portugezen was overgelopen, werd diens zoon ANTONIO D'ORNAY tot bevelhebber van Larantoeika aangesteld. Deze verhuisde echter later naar Oekoesi op Timor, werwaarts vele Portugezen of afstammelingen van Portugezen hem van Larantoeika volgden †). In Mei 1660 vertoonde zich eene Hollandsche vloot, van de Molukken komende, en tot een aanval op de Portugezen te Makasser bestemd, op Adonare en Solor, om zich te ververschen. Toen de Portugezen te Larantoeika dit vernamen, gingen zij naar Timor op de vlugt, en de inboorlingen verzochten vrede en vriendschap met de Hollanders aan te gaan. De onzen vervolgden hunnen togt, zonder Larantoeika aan te doen §).

Van de betrekkingen der O. I. Compagnie tot Flores vinden wij bij VALENTIJN geene melding gemaakt. Hij berigt ons alleen dat het geheele eiland werd aangemerkt als eene onderhoorigheid van den Koning van Goa of Makasser **), en in zooverre was het dus ook begrepen in het contract van Bongai, in 1667 door SPEELMAN met Makasser gesloten. Bij ditzelfde contract en de nadere daaruit gevloide overeenkomsten, werd Bima geheel aan de suprematie van Makasser onttrokken en onder die der Compagnie gebragt. Sedert was Flores, en bepaaldelijk de kust van Mangerai, een twistappel tusschen de vorsten van Makasser en van Bima. In 1695 werd Mangerai door Makassaarsche zeeroovers aangevallen, die echter in 1701 weder verdreven werden. In 1727 huwde een prins van Bima met eene dochter des Konings van Makasser en ontving Mangerai tot bruidschat, doch de opvolger op den Makassaarschen troon weigerde in 1732 deze schenking te erkennen, omdat daarvan geen schriftelijk bewijs bestond. Eindelijk riep Bima tot handhaving zijner regten de hulp der Compagnie in, met wier bijstand de Makassaren in 1762 verdreven werden. Sedert bleef dit gewest, althans in naam, aan den Sultan van Bima onderworpen, en toen Makasser in 1822 op nieuw met zijne aanspraken voor den dag kwam, werden zij voor altijd afgewezen ††).

*) FIGAFETTA, *Premier Voyage autour du monde*, p. 209.

†) Zie hierover breeder mijn opstel "het eiland Timor", in *de Gids*, § X en XI.

§) WOUTER SCHOUTEN, *Reiztocht naar en door O. I.*, 4de druk (Amst. 1780), D. I. bl. 79, 80.

***) VALENTIJN, III, 2, bl. 133. Eigentijk laat hij in het midden of het onder Makasser of Boni behoorde; doch verg. ZOLLINGER, bl. 140.

††) ZOLLINGER, t. a. p., bl. 140. Op bl. 13 haalt ZOLLINGER de volgende zinsneden aan uit eene memorie van den resident van Bima Burggraaf van 1759: "Bima, wordende door de Straet Sapy van d'Mangary, of 't land van Florus gescheiden, waerop d'Bimanaese in 'voortijden eenig land hebbe bezeten, 't geen haer door de Makassaren van tijd tot tijd is 'afhandig gemaakt, en waerdoor het Bimaa's hof, omtrent het voornemen om hetzelfde te

Intusschen had de Compagnie aan de Zuidkust van Flores een posthouder gevestigd te Braai aan de baai van Endeh, welke kampong zich in 1691 als eene onderhoorigheid der Compagnie op denzelfden voet als Solor erkende *). Hoe lang deze post werd in stand gehouden, is mij niet gebleken, maar zeker is het, dat tegen het laatst der vorige eeuw de betrekkingen der Compagnie op Flores geheel te niet liepen. Ofschoon art. 6 van het contract van Bongai bepaalt, dat de Portugezen uit alle onderhoorigheden van het rijk van Makasser behooren verdreven te worden, schijnt de Compagnie Larantoeka en Sika, als al te onbeduidend, ongemoeid te hebben gelaten. Ook bestond de erkenning der suprematie van Portugal door die gewesten alleen in naam, ofschoon de radja's die ze bestuurden, van Portugesche, of misschien juister gemengde afkomst schijnen geweest te zijn.

VII.

Na het herstel van het Nederlandsch gezag in den Archipel brak in 1819 op de kust van Mangerai een opstand uit tegen de onderdrukking der ambten van Bima, die het volk plunderden en uitzogen, en nadat deze bedwongen was, werd die kust in 1823 door de zeeroovers verwoest. In 1824 werd, bij besluit van 17 Julij, het geheele eiland Sumbawa ingedeeld bij het Gouvernement van Makasser, en dat gedeelte van Flores, hetwelk aan den Sultan van Bima behoort, deelde, voor zoo ver de Indische regering er zich aan gelegen liet zijn, in hetzelfde lot †). In 1844 werd het hoofd van Potta voor zijn heulen met de zeeroovers door het Nederlandsch oorlogsvaarttuig *Lancier* gevoelig gestraft §).

In welk jaar het établissement te Bari is aangelegd, is mij niet gebleken. Door den Sultan van Bima in zijne vestiging te dezer plaatse te ondersteunen, wenschte het Gouvernement den zeeroovers een toevlugtsoord te ontlenen en een punt te verwerven, vanwaar men de zeeroovers gemakkelijk kon opzoeken en vervolgen. En „daarvoor,” zegt de heer ZOLLINGER, „zou eene vestiging op Bari ook uitstekend geschikt zijn. Ten minste zou daar, door belet worden, dat de roovers zich langer hier terugtrokken, om van hier de omliggende bewoonde eilanden te verontrusten. Dit is echter waarschijnlijk de meening van den Sultan niet geweest; zijn doel is om zijn aanzien te bevestigen en zijne magt op Mangerai uit te breiden. Om dit, echter alleen te doen, bezitten de Bimanezen noch magt noch energie, genoeg. Daarom tracht hij zoo ijverig naar ondersteuning van het Gouvernement, dewijl hij daardoor hoopt te bewerken wat hij alleen niet tot stand kan brengen.”

* herwinnen, somtijds wel veel van opgeeft, en zijl. ook al een keer of twee daarvan de proef genomen hebben, dog altijd met de kous op 't hoofd weër terug zijn gekeerd, zoo is echter niet te geloven, dat zij daar zoo ligt meer een vaste voet zullen krijgen,” enz. Deze woorden wederleggen duidelijk genoeg wat de heer ZOLLINGER bl. 140 zegt: „In 1759 veroverde Goa andermaal Mangarey.”

*) MS. aantekeningen van v. d. VELDE.

†) ZOLLINGER, t. a. p., bl. 149, 218, BRUMUND, t. a. p., bl. 127.

§) TEMMINCK, *Coup d'Oeil*, III, p. 195, BRUMUND, t. a. p., bl. 126.

Het is hier de plaats om over den aard en de uitgestrektheid van het gezag, dat de sultan van Bima op Mangerai uitoefent, in eenige bijzonderheden te treden. „Met betrekking tot Mangerai,” — het is weder de heer ZOLLINGER dien ik laat spreken, — „rijst de vraag, of de sultan op het „geheele eiland dan wel alleen op de noordelijke en westelijke kuststreken „aanspraak maakt. Ik moet het eerste aannemen, eensdeels om de gezegden van den sultan en zijne rijksgrooten, anderdeels omdat de sultan „werkelijk aan de vorsten van Tallo bevelen heeft gegeven, dat menschen „uit de binnenlanden zich te Bari moesten vestigen. Anders wordt zeker „de verhouding, wanneer men vraagt, of deze souvereiniteit inderdaad „eene erkende is. De correspondentie hierover werd alleen met den „sultan van Bima gevoerd, — dus alleen maar van éenen kant — en „niet ook met den radja van Tallo, den anderen belanghebbende, die nog „niet onmiddellijk met Europeanen in verband heeft gestaan en in de binnenlanden van Kotta-Batoe huist. Alle berigten luiden echter, dat hij „van de souvereiniteit van Bima niets weten wil. . . Zelfs het nieuwste „berigt getuigt: „de radja van Tallo staat, volgens de bewoners van Bari, „„niet onder de heerschappij van Bima.” Ja, toen ik daar was, verhaalden „de menschen mij, dat de radja bij hen was geweest, en hun had bevolen „naar de binnenlanden terug te keeren, en aan de Bimanezen, om het land „te verlaten, daar hij geene vreemde volkplanting in zijn land wilde hebben, „en er zelfs over gedacht had om de vreemden met geweld te verdrijven.”

Het staat dus vast, dat het gezag des sultans van Bima eigenlijk alleen door eenige kustplaatsen erkend wordt. Behalve Bari zijn slechts de kampongs Reo en Potta wezenlijk aan hem onderworpen; oostwaarts van Potta, heeft Riouw, volgens den heer BRUMUND *), onafhankelijke hoofden, die met de zeeroovers heulen, en „voor lang alle gehoorzaamheid aan hunnen „vroegeren vorst, den sultan van Bima, hebben opgezegd.”

De heer FREYSS, die Bari in 1848, ruim een jaar later dan de heer ZOLLINGER, bezocht, stelt de bevolking der binnenlanden voor als slagtoffers der onderdrukking van de Bimanezen. Reeds lang, zegt hij, waren zij door Bima onder schatting gebragt; doch niet magtig genoeg om zijn gezag op den duur door kracht van wapenen te handhaven, had de sultan gepoogd onderscheidene punten langs de Noord-westkust te bezetten, en beoogde hij nu ook verdere uitbreiding van zijn gezag westwaarts, door ook te Pambawanga-Terang, Gorontalo en elders gezaghebbers te vestigen. Hij had daarbij, onder het voorwendsel dat zijne pogingen tot wering van den zeeroof moesten strekken, zelfs de bescherming van het Nederlandsch Gouvernement erlangd, en was voornemens uitbreiding dier bescherming te vragen. Maar van die bescherming wordt, volgens onzen schrijver, door den sultan en de rijksgrooten van Bima, die als stedehouders naar Bari komen, misbruik gemaakt: hun eenig doel is zich zelve te verrijken door den handel der Mangeraische volksstammen te monopoliseren, en

*) T. a. p., bl. 122.

hun al hunne voortbrengselen als schatting of tegen geringe prijzen af te persen. Om deze reden is de stedehouder van Bari ook zeer ongenoeigd om aan vreemdelingen de gelegenheid te verschaffen, zich met de hulpbronnen des lands bekend te maken, gelijk de heer FREYSS zelf heeft moeten ondervinden. Vergezeld door een paar officieren van den schoener, die hem te Bari gebragt had, deed hij onder het geleide van eenen penggawa, die hem als gids was medegegeven, een tour te paard door de omstreken. De gids deed echter weldra alle mogelijke moeite om de reizigers, door voorstellingen van het onbruikbare der wegen, van dieper doordringen in het gebergte af te schrikken, en toen zij hiernaar niet wilden luisteren en in weêrwil der onmiskenbare moeilijkheden van het hun aangewezen pad wilden voortgaan, kwam hij er eindelijk voor uit dat de radja hem verboden had, hun veel van het land te laten zien, en weigerde hij een stap verder te gaan. De reizigers moesten zich nu den terugtogt laten welgevallen, te meer daar zij slechts éénen dag aan de kust van Mangerai konden vertoeven. De heer FREYSS voegt er bij, dat geen der menschen uit het gebergte aan het strand durfde komen, dewijl zij alsdan door den radja dadelijk van alles beroofd werden; dat daarover reeds klagten bij den sultan van Bima van wege het Nederlandsche Gouvernement waren ingekomen, en dat deze ook voor den schijn den radja van Bari zou terugroepen, doch dat hetzelfde reeds meermalen gebeurd was met het doel om het Gouvernement te paaijen; dat de teruggeroepen aan het hof in eere bleven en dat hunne opvolgers onveranderlijk naar dezelve beginselen handelden.

Bij den onwil der bevolking van Mangerai om zich aan het gezag des sultans van Bima en de afpersingen zijner stedehouders te onderwerpen, is het niet te verwonderen dat het établissement te Bari in kwijnenden toestand verkeert. Wel is waar heeft het Gouvernement den sultan van Bima herhaaldelijk aangespoord, er huisgezinnen heen te zenden en er eene kolonie in den waren zin des woords te stichten; doch, zegt de heer ZOLLINGER, „iedereen die met den toestand van Bima bekend is, weet vooruit, dat de sultan noch de magt noch het regt heeft, om huisgezinnen te dwingen, het land te verlaten. Juist daarin, dat op Bima een formele vestiging, eene kolonie komt, ligt de grondslag tot het gelukken der onderneming. Het Gouvernement kan en zal hier geen post onderhouden, al was hij zelfs maar vier man sterk. Bimanesche soldaten zullen er slechts zoo lang blijven, als zij voedsel hebben, en dan weder vertrekken.” Deze laatste woorden brengen mij tot de aanwijzing eener andere oorzaak der kwijning van dit établissement: ik bedoel de onvruchtbaarheid van den onmiddellijken omtrek, ten gevolge waarvan er niet zelden gebrek heerscht. „De helft der menschen,” zegt de heer ZOLLINGER, „bevinden, zich altijd tusschen Reo en Bari op weg om levensmiddelen te zoeken. De weg daarheen is twee dagreizen lang.” Toen de heer ZOLLINGER in 1847 te Bari vertoefde waren er reeds 60 personen gevlugt, en hij voerzag dat welhaast de gheele bevolking zich in de binnenlanden zou hebben teruggetrokken. In dat jaar was er niets, behalve een weinig djagong,

geplant, waartoe trouwens ook de vrees der bevolking voor de zeeroovers, die door onze te Bari gestationneerde kruisprauw slechts gedeeltelijk was weggenomen, en voor haren eigen radja, veel had bijgedragen. In den loop van 1847 werd bij den sultan van Bima meermalen aangedrongen, om in de behoefte aan voedsel voor de bevolking te voorzien, dewijl er niets had kunnen geplant worden.

Ik eindig deze berichten over Bari met de volgende aan den heer ZOLLINGER ontleende beschrijving van het fort. Het ligt op eenen smallen heuvel aan het strand, maar is in zulk een toestand dat het volstrekt geen wederstand kan bieden. „Eigenlijk is het vreemd, om van een *fort* te spreken. Of kan men eene vestiging zoo noemen, die uit eene houten borstwering bestaat, die na één regen-moeson moet verrot zijn — van welke het binnenste gedeelte eene diepe gracht is, waaruit de aarde tot aanvulling der borstwering is gehaald — waar binnen in noch huizen, noch hutten gevonden worden (deze staan, twee in getal, vóór het fort) — en op welke, op elk der twee hoeken, een stuk is geplaatst, die beide slechts in ééne rigting en onder een bepaalden hoek kunnen schieten? Ik vond er echter de Hollandsche vlag nog waaijen, doch bewaakt door slechts één man, dien ik uit den slaap wekte om hem een dronk water te vragen.”

Ziedaar hoe het Nederlandsch gezag op het westelijk gedeelte van Flores wordt vertegenwoordigd!

VIII.

Op ongeveer dezelfde wijze als de kust van Mangerai tot het Gouvernement van Makasser gerekend wordt, staat het oostelijk gedeelte van Flores onder den resident van Timor. Ik zal thans kortelijk de gebeurtenissen vermelden die de oorzaak geweest zijn, dat het Ned. Gouvernement in de laatste jaren ook op dit gedeelte des eilands weder eenigen invloed verkregen heeft.

Reeds meermalen had men klagten vernomen over daden van zeerooverij door de inwoners van Larantoeke en Endeh gepleegd, toen het afloopen van onzen post te Atapoepoe op Timor, in November 1836, de aandacht der hooge regering op de schuilplaatsen der roovers op Flores vestigde. In 1838 kreeg kapitein PALING, kommandant van Z. M. korvet *Boreas*, last, om met zijn vaartuij naar Koepang te stevenen en, in overleg met den resident van Timor, VAN DEN DUNGEN GRONOVIVS, naar de gepleegde rooverijen onderzoek te doen. Hij was tevens gemagtigd alle negerien, die den roovers tot schuil- of uitrustings-plaatsen dienden, te verbranden, en alle roovers-vaartuigen, die hij ontmoeten mogt, te vernielen. Daar de briefwisseling met den Portugeschen Gouverneur van Dilly over de schuld van Larantoeke tot geene bevredigende uitkomst leidde, verliet de *Boreas* den 25sten April des genoemden jaars de reede van Koepang, om den togt naar Larantoeke en de baai van Endeh te ondernemen, vergezeld door de koloniale oorlogsbrik *Siva*, luit. ter zee 1^e kl. VAN LANGENBERG KOOL,

twee kruisprauwen en eenige prauwen met 90 Savonezen bemand. De resident van Timor bevond zich mede aan boord van de *Boreas*.

Na een kort oponthoud voor kampong Lawajong op het eiland Solor, waar de *Boreas* ten anker bleef, ging de heer PALING met den resident aan boord van de *Siwa* en stak, vergezeld van de gewapende barkas en sloepen van de *Boreas*, en de prauwen, waarbij zich nu ook nog hulpvaartuigen van Solor gevoegd hadden, naar Larantoeke over. Hier vond hij eene inlandsche benting of fortje opgeworpen en eene Portugesche vlag van het strand waaijende, doch de radja was met eenige prauwen afwezig om de Oost van Ombaai.

De twee kruisprauwen werden bezuiden de *Siwa* achter elkander geposteerd en twee barkassen met landingstroepen lieten zich ook bezuiden de brik zakken. Hierop werden van de *Siwa* en de kruisprauwen eenige schoten gedaan op de benting, op welke zich eenige inlanders en drie vunrmonden vertoonden. Inmiddels landden de manschappen van de *Boreas*, terwijl een gewapende sloep van de *Siwa* tot bedekking aan den wal ging liggen. De landingstroepen trokken benoorden de kampong den wal op, staken de zich daar bevindende huizen in brand, en drongen door eene poort aan de Noordzijde de met een muur omringde kampong binnen. Hier zetten zij het vernielingswerk voort en na vervolgens ook aan de Zuidzijde der kampong de huizen verbrand te hebben, demonteerden zij de stukken op de benting, en begaven zich weder aan boord, een metalen draaibas als zegeteeken medevoerende.

Na deze tuchtiging van Larantoeke zette men den togt voort naar de baai van Endeh. De *Boreas* voegde zich nu weder bij de expeditie en de beide schepen kwamen den 11^{den} Mei in de baai voor Amboegaga, op 339 ellen van 't strand, in 22 vademmen ten anker. De resident ging met eenige officieren aan wal, waar hij een priester (Toewan Imam) ontmoette, wien hij te kennen gaf, dat hij den radja wenschte te spreken. Het antwoord was dat hieraan, wegens den ouderdom en de ziekelijkheid van den vorst, niet te denken viel. Men vond de kampong schier geheel verlaten, althans waren er noch vrouwen noch kinderen te zien. Daarentegen zag men er eenige mannen uit het naburig gebergte, deels met boog en pijlen, deels met geweren, kruid en lood gewapend. De inwoners der kampong trachtten echter dezen meer als vijanden dan als bondgenooten te doen voorkomen.

Toen de poging mislukt was om met den radja in persoon te onderhandelen keerde de heer GRONOVIVS naar boord terug, waar hij den Iman bij zich liet komen. Hij deelde hem de voorwaarden mede, waarop eene overeenkomst zou kunnen gesloten worden, met last om die aan den radja voor te stellen. Deze waren, dat zij zouden afstand doen van allen handel in slaven, zich van alle heulen met de zeeroovers zouden onthouden, alleen met passen van het Nederlandsch Gouvernement zouden varen, en wanneer het Gouvernement dit mogt goedvinden, eenen posthouder op hunne kosten zouden toelaten. De Imam beweerde dat de kampong zich in een verwarden en regeringloozen toestand bevond; hij beloofde echter

vorst en volk met de voorwaarden te zullen bekend maken, en in ieder geval des avonds van den volgenden dag aan boord te zullen terugkeeren. Hem werd aangezegd dat, zoo hij daaromtrent in gebreke mogt blijven, de kampong zou vernield worden.

De Imam liet zich vruchteloos wachten en bij onderzoek bleek dat hij zich uit de voeten had gemaakt; daarenboven bespeurde men nieuw opgerigte versperringen aan de zijde van het Boeginesche kamp. Men besloot dus tot de tuchtiging over te gaan.

Den 14^{den} Mei des morgens ten acht ure begon de *Boreas* met schroot en kogels op de kampong Amboegaga te vuren, en weldra werd dit voorbeeld ook door de *Siva* gevolgd. Van het strand werd dit vuur met eenige schoten met geweren en lilla's beantwoord door inlanders, die zich tusschen de op strand gehaalde praauwen verscholen en verschanst hadden. Hierop liet zich de 1^e officier van de *Boreas*, met een 80tal met geweer gewapende manschappen, aan land zetten. Ofschoon twee matrozen op de daartoe oproeiende vaartuigen gekwetst werden, werd de landing spoedig volbragt en een twee-gelederen vuur op de kampong geopend. Tevens verbrandde men de op den wal staande praauwen en alle woningen die men bereiken kon. Zoowel de landing als de verdere manoeuvres werden gedekt en ondersteund door de barkassen en kruisbooten, die, met schroot vurende, de beweging der langs het strand oprukkende troepen volgden. De vijand was welhaast achter den steenen muur der kampong teruggetrokken; zijn vuur was zwak, uitgenomen aan den kant van het Boeginesche kamp aan de Zuidzijde, waar twee van onze matrozen sneuvelden.

Ten half een ure was de kampong op vele punten brandende, 30 op strand gehaalde praauwen stonden in vlam en 18 andere, die op de reede lagen, waren mede vernield. De troepen werden herzameld om zich onder dekking van een twee-gelederen vuur weder in te schepen. Het doel was volkomen bereikt; doch toen de onzen den 16^{den} Mei de baai van Endeh weder verlieten, werden hun uit de kampong eenige schoten achterna gezonden, die echter alle uitwerking misten. Den 22sten Julij werd aan de équipage uit naam van den Gouv.-Generaal en den kommandant van 't eskader bijzondere tevredenheid wegens het verrigte betuigd *).

Als een gevolg dezer tuchtiging verschenen in Mei 1839 een zevental rijks-grooten van Endeh te Koepang, om aan den resident GRONOVIVS hunne onderwerping aan te bieden. Diensvolgens werd met hen een kontrakt aangegaan, hetwelk de volgende voorwaarden bevatte. De hoofden van Endeh erkenden het Nederlandsch oppergezag, het bestuur over het land als een leen van het Ned. Gouvernement aanvaardende; beloofden geene overeenkomsten met andere natiën te sluiten; verplichtten zich tot het leveren van werkvolk, zoo het Gouvernement eene sterkte mogt willen bouwen; kenden aan het Gouvern. het regt toe om belastingen te heffen, en namen op zich om de zeerooverij te keer te gaan. De Nederlandsche muntspeciën zouden in hun

*) MS. aantekeningen van den heer BAARS.

gebied gangbaar zijn. De slavenhandel met Sumba zou ten strengste verboden zijn, op straffe van uitlevering aan den resident van Timor. Verder beloofden de hoofden allen verlangden bijstand aan het Gouvernement en zijne vasallen, en alle aanmoediging aan den handel en de nijverheid, vooral aan de teelt van produkten voor de Europesche markt, als koffij, peper, katoen, indigo en kaneel, te verleen; alle binnenlandsche oorlogen tegen te gaan, en aan het Gouvernement zoovele inlandsche rekruten te leveren, als het mogt vragen. De vestiging van Europeanen op Endeh zonder bijzondere vergunning van het Gouvernement werd verboden, en het regt van *tawan karang* (strandroof) voor altijd afgeschaft. Nadat deze overeenkomst ook door de nog te Amboegaga achtergebleven hoofden was geteekend, werd zij door den Gouverneur-Generaal, bij besluit van 5 Sept., goedgekeurd en bekrachtigd *).

Ten aanzien van Larantoeka was de uitkomst minder bevredigend. De verbranding dezer kampong gaf aanleiding tot reklames en protesten van de zijde der Portugesche autoriteiten te Dilly. Men oordeelde het echter van onze zijde geenszins klaar, dat Portugal nog eenig regt van bezit op dit gewest kon doen gelden. Toen evenwel in 1844 de nieuw aangekomen Gouverneur van Timor en de Solores, JULIANO JOSE DA SILVA VIEIRA, bij missive van 26 Julij, waarin hij van zijne aanvaarding des bestuurs kennis gaf, te gelijk berigtte dat hij Larantoeka en Sika had bezet, werd van onze zijde daarop geantwoord, dat men zich in Indië van alle oordeel daarover onthield, maar de zaak aan de regeling der Gouvernemen ten in Europa overliet †).

Inmiddels hadden de onderhandelingen over onze grensscheiding op Timor met Portugal plaats, die tot het onlangs door de vertegenwoordiging van beide landen behandelde traktaat hebben geleid. Volgens dat traktaat deed het Portugesche Gouvernement van al zijne aanspraken op Larantoeka en Sika afstand en kwam Flores geheel onder het Nederlandsch gezag. Zoo dra men in Indië hieromtrent was overeengekomen, werd het fortje te Larantoeka met het daarbij behoorend, weinig beteekenend materiëel aan het Nederlandsch gezag overgegeven, tegen eene som van f80,000, die, in geval de overeenkomst door de Gouvernemen ten in Europa niet mogt worden goedgekeurd, tegen teruggave van het fort weder zou moeten worden uitgekeerd. Mijne lezers weten dat het traktaat, door de Portugesche Cortes goedgekeurd, door de Nederlandsche Staten-Generaal verworpen is. Of nu werkelijk de teruggave zal plaats hebben, dan wel nieuwe onderhandelingen zullen beproefd worden, is mij voor het oogenblik niet mogelijk te bepalen.

IX.

Ik besluit dit artikel met eene vlugtige vermelding van de expeditiën

*) MS. aantekeningen van heer V. D. VELDE.

†) MS. aant. van den heer V. D. VELDE.

tegen de établissements der zeeroovers op de Noordkust van Flores, in 1851 door de stoombooten *Ardjoeno* en *Etna*, *Hekla* en *Samarang*, met het gunstigst gevolg volbragt.

In de maand Julij 1851 kwamen de stoomschepen *Ardjoeno* en *Etna*, onder het bevel van kapt.-luit. VOET en den luit. der 2e kl. FABIUS, op een kruistogt tegen de zeeroovers voor Bima ten anker. Zij vernamen hier dat niet lang geleden 3 of 4 inwoners van Bawean, die door de roovers tot slaven waren gemaakt, van Riouw, op de kust van Flores, naar Potta waren gevlugt, en het berigt hadden medegebragt, dat zich te Riouw een aanzienlijk getal rooversprauwen bevond en dat de badjaks er nog onderscheidene inwoners van Bawean gevangen hielden en bezig waren er eenige nieuwe prauwen te bouwen. De overste VOET, deze wenken volgende, besloot dadelijk naar de bogt van Riouw te stoomen, die hij den 29sten met veel behoedzaamheid, wegens de menigvuldige reven, binnenvoer. Op een der eilandjes in de baai, op een geweerschot afstands van de kust verwijderd, vond hij eene roovers-kampong van 25 woningen, die eerst kort te voren schenen verlaten te zijn.

Den volgenden dag zond de heer VOET een barkas en vier gewapende sloepen, te zamen met 100 koppen bemand, onder bevel van den luit. GEERLING, aan wal, met last om de Oostzijde der baai te onderzoeken. Weldra ontdekte men tusschen het geboomte op het strand eene opgehaalde prauwpadoewakan, eene lange rooversprauw, en nog een derde, bijna afgetimmerd vaartuig, waarvan het niet zeker was of het voor zeeroof of handel was bestemd. Iets meer landwaarts in vond men een kampong van 50 huizen, die in allerijl verlaten waren, en verder oostwaarts nog eene rooversprauw. In de meening, dat de bewoners der kampong welligt enkel door dwang onder den invloed der roovers stonden, bepaalde zich de luit. GEERLING tot het verbranden der beide rooversprauwen, terwijl hij de kampong en de beide overige vaartuigen spaarde. Doch tegen den avond van dien dag kwam eene padoewakan bij de stoomschepen ten anker, waarop zich de heer OOSTHOEK bevond, een koopman van Makasser, die op de kusten van Flores handel dreef. Hij had het gewaagd Riouw, dat anders de schrik der handelsprauwen was, voorbij te varen, dewijl hij den vorigen dag de stoomschepen te Potta had zien passeren. De heer OOSTHOEK gaf aan den kommandant eenige inlichtingen, hierop nederkomende, dat de onafhankelijke hoofden, in het Zuid-oosten der bogt van Riouw, met de roovers heulden, en dat, hoewel eene rooversmagt van 15 prauwen was uitgezeild, vermoedelijk in de rigting van Geliting, de aanvoerder echter te Riouw achtergebleven en onlangs met de dochter van een der hoofden gehuwd was. Hij voegde er bij, dat de oostelijkste kampong bepaaldelijk eene rooverskampong was, en dat de roovers reeds sedert 7 jaren te Riouw genesteld waren, en dat zich te Potta nog verscheidene van Java en Bawean afkomstige personen bevonden, die uit hunne handen waren ontvlugt.

De overste VOET besloot nu de landing te doen herhalen, en ook de kampong en de gespaarde vaartuigen te vernielen. Terwijl dit geschiedde,

hoorde men diep in het bosch veel geschreeuw en ontdekte eenige manschappen met geweren; zij durfden echter geen aanval wagen en weinige schoten waren toereikend om hen te verdrijven. Aan eene vervolging in het ondoordringbare bosch en moeilijke gebergte viel niet te denken. Vervolgens onderzocht men het zuidelijk deel der baai, waar niets ontdekt werd; het westelijk deel bleek wegens de reven ongenaakbaar. Nadat nu ook nog de verlaten roovers-kampong op het eilandje vernield was, verlieten de stoomschepen den 1sten Augustus de baai. Op last van den kommandant stoomde de *Etna* naar Potta, nam er nog 13 aan de slavernij te Riouw ontkomen inlanders en twee loodsen voor Geliting aan boord, en vernam er dat de cholera onder de roovers te Riouw eene groote sterfte had veroorzaakt, waardoor hunne magt reeds, vóór onze komst, zeer was verminderd. De beide stoomschepen voeren thans naar Geliting, doch het gelukte hun niet enig spoor van de roovers te ontdekken. Het onderzoek zou nu nog verder langs de kust zijn voortgezet, zoo niet de *Etna* wegens bekomen lekken en gebrek aan steenkolen en de *Ardjoeno* naar luid harer instructie tot den terugtogt waren genoodzaakt geweest *).

Intusschen had de stoomboot *Hekla* een kruistogt gedaan in de wateren der Molukken. Te Makasser teruggekeerd, verneemt haar kommandant, de luitenant HINLOPEN, het gebeurde op de kust van Flores en besluit dadelijk de gestaakte vervolging voort te zetten. Met de kruisprauw n°. 3, en den gewezen roover SEBANO, thans vreedzaam handelaar, als loods met zich nemende, stevent hij eerst naar Bima om daar meerdere loodsen te vragen. Na er nog twee te hebben ingenomen, stoomt de *Hekla* naar Reo op Flores om berigten in te winnen. De luitenant KONING gaat daartoe met een brief van den Sultan van Bima aan land, doch kan van het kampongshoofd geene bepaalde aanwijzingen erlangen. Nu wordt de togt naar Riouw voortgezet, waar zich de luitenants KONING en DE KANTER aanstonds met de gewapende barkas en sloep aan wal begeven. Men vond er van de roovers nauwelijks eenig ander spoor meer, dan de versche graven dergenen die aan de cholera bezweken waren, op een van welke nog een pajong stond, een teeken van den hoogen rang des overledenen. Men vond er ook nog ééne verlaten prauw, die even als wat men nog van de kampongs overig vond, aan de vlammen werd prijs gegeven. Men zag de gewapende bevolking, zonder poging tot weêrstand, tegen het gebergte wegvlugten. Nog dien zelfden middag keerde de *Hekla* terug tot Potta, waar de luitenant DE KANTER met een piket aan wal ging en zich onder een grooten toevloed van menschen naar de versterkte kampong begaf, drie van Riouw gevlugte slaven met zich voerende. Men had zich nu vergewist, dat de roovers, die zoo lang te Riouw de schrik der kust waren geweest, zich verder oostwaarts — waarheen wist men niet — hadden begeven. In de onzekerheid omtrent hun verblijf en de gevaren die men welligt zou te

*) *Javasche Courant* van 23 Aug. 1851.

gemoet gaan, keerde de *Hekla* naar Soerabaja terug. Dit geschiedde in Augustus.

Maar nog voor het einde des jaars werd de kruistogt langs de kust van Flores met grooter magt hervat. Terwijl zich de *Hekla* weder te Makassar bevond, kwam aldaar de koopman MOMMA met zijne kotter van Potta, het bericht medebrengende dat de roovers, die door de vroegere expeditiën van Riouw verdreven waren, thans meer oostelijk naar de baaijen van Riong en Gomon, Z. Z. W. van Roesa Radja, geweken waren, en dat zij er eene geheele vloot van prauwen gebouwd hadden, waarvan nog 13 op stapel moesten staan. Den 28sten October verliet de *Hekla* wederom de reede van Makassar, met een detachement van 35 soldaten aan boord, vergezeld van de *Samarang* met 12 soldaten en twee kruisbooten op sleep-touw. Beide stoombooten hadden tusschen den 17den en 20sten te voren aan de roovers op Kalatoea een geduchten slag toegebracht. Men stevende nu eerst weder naar Kalatoea, waar men, het eiland omstoomende, langs het strand geen spoor van de roovers ontdekte, en vandaar naar Roesa Radja, om verder de nog onbekende baaijen tegenover dat eiland te onderzoeken. Onderweg werden drie prauwen genomen, die zonder pas voeren en met levensmiddelen ten behoeve der zeeroovers op Kalatoea geladen waren. Men nam de achttien opvarenden aan boord en stak de prauwen in brand.

Met het aanbreken van den dag bereikte men Roesa Radja, welks bewoners als vrienden en handlangers der roovers bekend stonden. Digt onder den wal stoomende bespeurde men te half zes drie prauwen, die met volle zeilen op het eiland aanhielden. De stoombooten waren haar spoedig nabij, waarop zij de zeilen lieten vallen en met kracht van riemen den wal trachtten te bereiken. Men riep haar toe bij te houden, doch zonder vrucht. Nu werd haar eene lading schroot met een 12ponder achterna gezonden, die twee der bemanning doodde, terwijl de overigen in het water sprongen. Men laadde andermaal, doch nu raakte de *Hekla* een oogenblik op eene klip, en schoon zij, achteruitstoomende, weldra weder los was, hadden de roovers of hunne vrienden den tijd gehad om zich aan wal te redden en waren zij in de digte bosschen tegen de hoogte verdwenen. De luitenants KONING en DE KANTER voeren met gewapende sloepen naar de verlaten prauwen, die zij wederom met levensmiddelen, ongetwijfeld voor de roovers van Kalatoea, geladen vonden. Terwijl men de prauwen in brand stak, werd uit eene aan strand gelegen kampong gevuurd. Nu hielden de sloepen op den wal aan; de bewoners der kampong, dit ziende, namen de vlugt, en spoedig waren ook hunne woningen een prooi der vlammen, even als al de prauwen die op of bij het strand lagen. Hooger tegen de piek des eilands lag in de schaduw der palmen eene met klipsteen ommuurde kampong. Hier hielden de vlugtelingen stand en gaven vuur, doch slechts voor een oogenblik. Weldra verdreven, verspreidden zij zich naar alle zijden in de doolhoven van het met zware bosschen bedekte eilandje, zoodat zij alle vervolging verijdelden. Te negen ure waren onze troepen aan boord teruggekeerd.

De *Hekla en Samarang* wendden nu den steven naar de nog gheel onbekende baaijen Karkaëli en Goman, op de aanwijzing van den Makassarschen handelaar MOMMA, dien zij als loods hadden medegenomen. Terwijl men Roesa Radja langs stoomde, zag men nog eene menigte gewapend volk op het strand. Eenige prauwen, die men om de haast niet had kunnen verbranden, en slechts op sleeptouw had medegevoerd, om ze later te vernietigen, werden, nadat er gaten in waren gehakt, in zinkenden staat achtergelaten. Naauwelijks hadden de onzen zich eenigzins verwijderd, toen men de inlanders in kleine prauwtjes daarheen zag varen, om ze zoo mogelijk nog te behouden. Terwijl de stoombooten den hoek van Lollo-Katta omvoeren om eerst de Karkaëli-baai te onderzoeken, ontdekten zij onverwachts twee prauwen, die haar aanstonds door kracht van zeilen en riemen trachtten te ontsnappen, terwijl de menigvuldige reven niet toelieten ze aanstonds te vervolgen. Men liet daarop in de genoemde baai het anker vallen naast twee groote handelsprauwen, welker gezagvoerders dadelijk aan boord kwamen en passen vertoonden van den Koning van Boni, die echter reeds meer dan drie jaren oud waren. Hoe verdacht zij ook mogten voorkomen in vaarwaters, waar zich nimmer een eerlijke handelaar durfde vertoonen, en dat te meer daar zij vier vaten buskruid inhadden en ieder 18 man voerden, men was genoodzaakt ze ongemoeid te laten gaan.

In de Karkaëli-baai niets verder ontdekkende, stoomden de beide oorlogsbooten den volgende morgen die van Gomon binnen, waar zij tusschen een kaal, rotsig, steil omhoog ryzend eilandje en een vervaarlijken rotssteen met verweerden kruin, die op een rif tegen den wal lag, doorloodende, op 19 vadem ankerden. Dit was de baai waar volgens MOMMA de roovers thans hunnen hoofdzetel hadden en hunne prauwen bouwden. De baai binnenkomende, bespeurde men nog even de beide vaartuigen, die men den vorigen dag bij het omstoomen van den hoek aan Lollo-Katta had gezien, terwijl zij in eene sleuf tusschen het zwaar geboomte verdwenen. Ofschoon het reeds avond was, staken toch nog aanstonds de gewapende barkas en sloepen, met 130 man onder den luitenant COLLARD, naar den wal, om deze plaats te onderzoeken. Tusschen de zware boomen van het hier laag en modderig strand, ontdekten ze een opengehakten doorgang, die als eene helling afliep en nog ver in het water met bamboestaken was afgebakend. Niet wetende, welk eene ontvangst hem bij eene landing zou bereid zijn, liet de luitenant COLLARD aan beide zijden der opening een hevig kanonvuur op de bosschen openen en er van tijd tot tijd eenige mortieren in werpen. Groote scharen van gewapenden zag men welhaast bosch- en bergwaarts vlugten. Nu werden, zoo spoedig mogelijk, barkas en sloepen door den modder naar het strand gesleept, en op een gegeven teeken waren allen in één oogenblik behouden ontscheept. Door de opening in het bosch opmarcherende, bereikte men weldra eene schoone opene vallei. Het bleek dat MOMMA goed onderrigt was geweest; want overal in den omtrek zag men geveld geboomte en sporen van den aanbouw van vaartuigen verspreid. Van de prauwen zelve echter was

niets meer te vinden. Men was opgeklommen langs de helling vanwaar zij naar zee waren afgeloopen en vond slechts hare ledige plaats. Men twijfelde er echter niet aan, of zij hadden dezelfde rooversvloot uitgemaakt, die men kort te voren bij Kalatoea vernield had. De beide gevlugte vaartuigen, ieder 25 voet lang, welke, even als die welke men reeds op den weg van Kalatoea naar Flores had verbrand, de rooversvloot van hier met levensmiddelen hadden moeten volgen, waren thans der onzen eenige prooi. Men vond ze in het bosch gesleept, waar zij weldra met al wat zij bevatten door de vlammen verteerd werden. Den vijand, die op zijne vlugt landwaarts in nu en dan een verloren schot loste, te vervolgen, maakte de invallende nacht ondoenlijk.

De stoombooten bragten den nacht in de Gomon-baai door. Den volgenden dag, den hoek van Lollo-Katta om de Oost omstoomende, kwamen zij in de Mauwaroe-baai op 13 graden moerasgrond ten anker. Ik zal hier niet op nieuw de ontmoeting met de inlanders verhalen, die ik boven reeds als eene bijdrage tot de kennis der inboorlingen van Flores heb medegedeeld. Van de zeeroovers kon men hier niets vernemen. Men wilde echter nog meerdere bogten oostwaarts vanhier onderzoeken. Maar het vaarwater werd meer en meer onzuiver en vol reven. De kleinere *Samarang*, die door hare schroef korter kon wenden, ging met den loods voorop en de *Hekla* volgde op twee kabellengten. Zoo stoomde men bogt in bogt uit, doch vond nergens rooverspraauwen meer, tot men voor Geliting nabij eenige handelspraauwen in 28 vademen het anker liet vallen. Den volgenden morgen kwam het kampongshoofd met zijn gevolg aan boord. Zij verhaalden dat de roovers eene maand geleden van West naar Oost de kust van Flores waren langs geloopt, en, twee mijlen bewesten Geliting aan land gegaan, met de inlanders slaags waren geweest en hunne kampong verbrand hadden, zonder echter iemand als slaaf te kunnen medenemen. Zelfs was hun bij die gelegenheid een hunner slaven ontvlugt. De bewoners van Geliting, ofschoon sterk genoeg om zelve geen aanval der roovers te duchten te hebben, beklagden zich zeer over de gedurige rooverijen en de onveiligheid der wateren in hunnen omtrek, waardoor de handel over zee slechts langs een grooten omweg en dan nog met velerlei gevaar kon gedreven worden. Ofschoon de inlandsche handelaar met zijne gebrekkige vaartuigen niet gaarne het land uit het oog verliest, durfde niemand langs de kust zeilen, om niet door de van alle kanten toeschietende praauwtjes der roovers overvallen te worden. Eene stoomboot had zich nog nimmer hier vertoond.

Men was nu overtuigd dat op de kust van Flores geene roovers meer te vinden waren, en dat zij, die zoolang de schrik van dit eiland waren geweest, dezelfde waren die eene zoo duchtige les onder Kalatoea ontvangen hadden. Daar niemand enig narigt omtrent de overgeblevenen wist te geven en de steenkolen-voorraad zeer begon te verminderen, keerden de stoombooten nog in de eerste dagen van November naar Makasser terug *).

*) BRUMUND, *Indiana*, I bl. 120—140.

Deze schetsen zullen voldoende zijn om eenig denkbeeld te geven van het wee dat ook over Flores door de gruwelen der zeerooverij wordt gebragt. Sedert 1851 heeft men minder daarvan vernomen, maar het kwaad zal niet geheel kunnen geweerd worden totdat ook op Flores de banier der beschaving zal zijn geplant en eene in getal en nijverheid toenemende bevolking, onder de leiding van het Europeesch gezag, elken schuilhoek voor de Badjaks zal hebben versperd. Wanneer zal die schoone dag voor dit heerlijk maar verwaarloosd eiland aanbreken?

P. J. VETH.

